

Machiavelli'nin Modern Prensi Fethullah Gülen ve Kendine Özgü Bir Terör Örgütü: FETÖ¹

Muhammet Derviş Mete²

Öz

Tabandan tavana doğru bir örgütlenme modeli geliştiren, amaçlarına ulaşabilmek için on yıllar boyunca ve sabırla devletin kritik kurumlarının tamamında örgütlenmeyi başarabilmiş ve dolayısıyla da etki ve tahrip kabiliyeti çok yüksek olan bir örgüte, bu örgütün işleyişine ve kullandığı yöntemlere ilişkin değerlendirmelerin akademide yeterince karşılık bul(a)maması oldukça şaşırtıcıdır. Akademik kayıtsızlığa rağmen yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalarda ise FETÖ, genellikle "Makyavelist" bir örgüt olarak tanımlanmakta, ancak bu tespit çoğu zaman dar bir çerçevede, "amaç için her yolu mübah görmek" şeklinde indirgemeci bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu çalışmada, Niccolò Machiavelli'nin Prens adlı eserini, FETÖ'nün stratejileri ve yöntemleri bağlamında yeniden değerlendirerek, literatürdeki bu boşluğu doldurmaya yönelik katkı sunmayı hedeflemekteyiz. Ayrıca, metnin ana odak noktası, FETO ile Makyavelist düşünce sistemi arasındaki benzerlikler olmakla birlikte, yer yer örgüt lideri ile Nicole Machiavelli'nin hayat ve akıbetleri arasındaki benzerliklere de tanıklık edeceğiz. Aynı zamanda, bu 500 yıllık klasik eserin, yaygın bilinen ancak derinlemesine okunmayan içeriğinin, güncel ve eleştirel bir bakış açısıyla yeniden yorumlanması için öncü bir rol üstlenmeyi ve Prens'in bize anlatılandan daha fazlasını söyleyip söylemediğini merak eden tüm araştırmacılara düşünsel bir kıvılcım sunmayı ümit ediyoruz.

Anahtar kelimeler: Machiavelli, Makyavelizm, Prens/Hükümdar, Fethullah Gülen, Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)

¹ Bu çalışmamızda; Gülen hareketi, cemaat, hizmet hareketi, devlet içinde devlet, paralel devlet, FETÖ terör örgütü ifadelerinin hepsi Fethullah Gülen'in kurmuş ve yönetmekte olduğu silahlı terör örgütünü kastetmek için bilinçli olarak tercih edilen kavramlardır. Kamuoyunda bu yapılanmanın belirli bir döneme kadar cemaat yahut hizmet hareketi olarak bilindiği ve bu şekilde ifade edildiği, belirli bir dönem aralığında paralel devlet yapılanması (PDY) olarak adlandırıldığı, belli bir dönem sonrası ise silahlı terör örgütü olarak kabul edildiği bir gerçektir. Bu nedenle özellikle kafa karışıklığına mahal vermemek adına, 2013 yılı öncesi dönemi kastettiğimiz anlaşılabilmesi için bu yapılanmanın faaliyetlerinden bahsederken Gülen hareketi yahut cemaat şeklinde söz ederken, 2013-2016 yılları arasındaki dönemden söz ederken "devlet içerisinde devlet" yahut "paralel devlet yapılanması" ifadelerini kullanmayı uygun gördük. Aynı şekilde 15 Temmuz kanlı darbe girişimi sonrası süreçten bahsederken de Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ifadesini kullanmanın, okurun kafa karışıklığı yaşamasına engel olmak adına, doğru bir tercih olduğu kanaatindeyiz.

² Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Edinburgh Üniversitesi/ Birleşik Krallık - Tel: +447341025180 e-posta: m.d.mete@sms.ed.ac.uk ORCID NO: 0000-0003-2065-7117. Yazar, Türkiye'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi personeli.

Makale Geliş Tarihi: 6 Aralık 2024, Makale Kabul Tarihi: 16.06.2025

ARAŞTIRMA MAKALESİ (Research Article) *Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. (This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees).

DOI: 10.51524/uhusbad.1597559

Çatışma Beyanı: Yazar/lar herhangi bir çatışma beyanı bildirmemiştir

Machiavelli's Contemporary Prince Fethullah Gulen and His *Sui Generis* Terrorist Organisation: FETO

Abstract

It is remarkable that a group with a highly effective and destructive capacity, organized systematically from the grassroots to the highest levels of the state's critical institutions over decades, has not received adequate scholarly attention in terms of its structure, operations, and strategies. Despite this academic apathy, the limited studies available often label FETÖ (Fethullahist Terror Organization) as a 'Machiavellian' organization. However, this assessment is generally approached with a narrow interpretation of Machiavellianism, reducing it to a simplistic 'the ends justify the means' perspective. In this study, we aim to address this gap in the literature by revisiting *The Prince*, the classic work of Niccolò Machiavelli—widely regarded as the founder of modern political science—in light of FETÖ's *sui generis* strategies and tactics. Although the central concern of this text lies in exploring the ideological affinities between FETO and Machiavellian thought, it also intermittently reflects upon the striking parallels between the personal trajectories and ultimate destinies of the organization's leader and Niccolò Machiavelli. Furthermore, we hope to stimulate a broader intellectual discourse by encouraging a unique, critical interpretation of this nearly 500-year-old text, which is frequently cited yet rarely read in depth. Through this approach, we aim to inspire researchers to reconsider whether *The Prince* might, indeed, convey insights beyond conventional understanding.

Keywords:

Machiavelli, Machiavellianism, The Prince, Fethullah Gulen, FETO

Giriş

Fethullah Gülen tarafından yaklaşık yarım asır önce kurulan, kamuoyunda uzunca bir süre “hizmet hareketi,” “gönüllüler hareketi” ve “cemaat” olarak bilinen, ancak AK Parti iktidarının üçüncü döneminde ortaya çıkan uyuşmazlık neticesinde zamanla önce paralel devlet yapılanmasına (PDY), akabinde de silahlı terör örgütüne evrilen bu yapılanma hakkında ortaya konulan eser sayısı oldukça sınırlıdır. Tabandan tavana doğru eylem planı geliştiren, amaçlarına ulaşabilmek için on yıllar boyunca ve sabırla devletin kritik kurumlarının tamamında örgütlenmeyi başarmış ve dolayısıyla da etki ve tahrip kabiliyeti çok yüksek olan bir örgüte, örgütün işleyişine ve kullandığı yöntemlere ilişkin değerlendirmelerin akademide yeterince karşılık bul(a)maması, başka bir ifade

ile bu konuda akademik kayıtsızlığın hat safhada olması oldukça şaşırtıcıdır. Oysaki, genellikle sıkı prosedürler ve gerekli izinlerin alınması gibi zorlukları nedeniyle araştırmacıları çoğu zaman tereddüte iten anket, mülakat ve saha çalışması gibi yöntemler, ülke genelinde yürütülen soruşturmalara ve bu soruşturmalara sonucunda hazırlanan binlerce iddianame aracılığıyla araştırmacılara zengin bir veri kaynağı sunmaktadır. Başka bir ifadeyle, araştırmacıların kendi imkanlarıyla elde etmekte güçlük çekeceği veriler, araştırmacıların önlerine altın tepsi ile sunulmasına rağmen bu yapılanma hakkında yeterince çalışma yapılmamıştır.

Öte yandan, bu yapılanmaya ilişkin özellikle darbe girişimi sonrası ortaya konulan çalışmalar incelendiğinde, bu eserlerin birçoğunda FETÖ'nün Makyavelist bir örgüt olduğu iddia edilmektedir. Ancak bu çalışmalarda araştırmacılar, ortaya koydukları tezi destekleyen kapsamlı bir tahlil yapma ihtiyacı duymamış ve indirgemeci bir yaklaşımla Makyavelizm'i alışlageldik şekilde “sonuca götüren her yol mübahtır” anlayışına hapsedmiş ve kullandığı yöntemler nedeniyle Fethullahçı terör örgütünü ve örgütün liderini Makyavelist olarak tanımlamışlardır.³ Bu ön kabulün belki de en önemli sebebi, Makyavelizm öğretisinin zannedildiğinin aksine çok az kişi tarafından anlaşılabilmesidir. Machiavelli'nin yaklaşık beş asır önce yazdığı ve bugün bile siyaset biliminin başyapıtlarından biri olarak kabul edilen *Prens/Hükümdar* adlı eserini Türkçeye çeviren Nazım Güvenç⁴ bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Dante'den 204 yıl sonra doğmuş [...] siyaset teorisinde çığır açan, hacmi küçük ama yankısı büyük kitabı "*Prens*"le yaygın bir ün kazanmıştır. 450 küsur yıldır da Machiavelli'yi ve "*Prens*"i duymayan, bilmeyen azdır, ünü kuşaktan kuşağa geçerek sürer. Ama gerçekten okumuş, incelemiş ve Machiavelli'yi gerçekten anlamış olanlar aslında "devede kulak bile değildir" dersek sanırsız abartmış olmayız. [...] Türkiye'de de Machiavelli yaygın bir üne sahiptir ama onu doğru dürüst anlamış, hatta bırakın anlamayı doğru dürüst okumuş olanlar bile çok değildir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 9-11).

Machiavelli ve eserini araştırmaya girişenlerin çok geniş bir yelpazeyi temsil ettiğini ifade eden Güvenç'e göre bir uçta Machiavelli'yi hiç okumamış ya da yeterince anlamamış, ancak onun "amaca ulaşmak için her yol mübahtır" anlayışını benimseyerek onun ahlaksız veya ahlak üstü bir siyasal düşüncenin yaratıcısı olduğuna inanan çok büyük bir kitle bulunmaktadır (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 10-11). Diğer uçta ise “nesnel bir bakış açısıyla onu incelemeye çalışan, ancak sonuçları oldukça tartışmalı olan doğru-yanlış birtakım yargılara varan bir akademisyen azınlık, Machiavelli'nin yaklaşık 500 yıllık ününü bugüne taşıyan topluluğun parçalarını oluşturmaktadır”

³ Örneğin Öztürk, FETÖ'nün Makyavelistler, Sebatayistler ve Cizvitler ile benzerlik gösteren bir yapılanma olduğunu aynı çalışma içerisinde ve oldukça yüzeysel bir şekilde ifade etmektedir. Bknz. Hüseyin Öztürk, “FETÖ Üzerine Bir Analiz”, *KSÜSBD*, 2018. Machiavelli ve Makyavelist öğretiye ilişkin oldukça kapsamlı ve değerli bir çalışma için bknz. Ahmet Kesgin, (2015) “Machiavelli ve Makyavelizm”, 5(1), *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 128.

⁴ Ne yazık ki eserin orijinal diline (İtalyanca) vakıf olmadığımız için, bu çalışmamızda kaynak olarak eserin Türkçe ve İngilizce çevirileriyle iktifa etmek durumundayız. Bu nedenle Tim Parks tarafından İngilizceye ve Nazım Güvenç tarafından Türkçeye çevrilen metinleri inceledik ve bu iki çevirinin diğerlerine nazaran daha güvenilir olduğu kanaatine vardık. Bu kanaate varmamızda çevirileri yapan yazarların kendilerinden önce yapılan çevirilerde bulunan ve metnin anlamını bozacak düzeyde çok sayıda hataya yer vermeleri, bizim bu iki eseri baz almamızda etkili olmuştur.

(Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 11). Benzer şekilde Jean Jacques Rousseau da Sosyal Sözleşme isimli ölümsüz eserinde, Machiavelli'nin sadece yüzeysel ve çarpık bir okuyucu kitlesi tarafından okunduğunu ve bu nedenle de yanlış yorumlandığını iddia etmektedir (Rousseau, çev: Cole, 1920).

Güvenç'in, Machiavelli'nin yeterince okunmadığı ve anlaşıl(a)madığına dair 30 yıl önce ortaya koyduğu bu iddianın daha güncel verilerle yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Çalışmamız boyunca Makyavelist öğretiyeye yönelik ortaya konulan farklı düşüncelere yer vererek, Güvenç ve Rousseau'nun iddialarını da test edebilme fırsatı bulacağız.

Çalışmamızın birkaç amacı bulunmaktadır. Öncelikle, adeta bir istihbarat örgütü titizliğiyle faaliyetlerini yürüten ve azami gizlilik ilkesiyle hareket eden bu yapıya yönelik akademik kayıtsızlığa kayıtsız kalmayarak, çalışmamızın FETÖ terör örgütü hakkında yapılacak sonraki araştırmalara ilham kaynağı olmasını hedefliyoruz. Aynı zamanda, örgütle ilgili bilgilerin yalnızca Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından değil, araştırmacılar tarafından da akademik bir disiplin çerçevesinde titizlikle ele alınması gerektiği yönünde farkındalık oluşturarak, bu alana mütevazı bir katkı sunmayı amaçlamaktayız. Son olarak Makyavelizmin ne olduğu ve ne olmadığı üzerine eğilerek, Güvenç'in işaret ettiği boşluğu doldurmayı amaçlıyoruz.

Bu amaca hizmet etmeyi amaçlarken, yine Güvenç'in işaret ettiği ve eleştirdiği grupların arasına dahil olma riskini de aldığımızın farkındayız. Şöyle ki, “nesnel bir bakış açısıyla onu incelemeye çalışan, ancak sonuçları oldukça tartışmalı olan doğru-yanlış birtakım yargılara varan bir akademisyen azınlık” içerisinde yer alma endişesi ve riski, bizi bu çalışmayı ortaya koymaktan alıkoymadığı gibi aksine daha da cesaretlendirmiş ve teşvik etmiştir. Gerçekten de Machiavelli'yi hiç okumayan yahut okuduğu halde anlamayan ve spektrumun diğer tarafında kalan çoğunluk arasında olmak yerine, akademinin nesnel ölçütleri ile meseleye yaklaşarak “birtakım doğru-yanlış çıkarımlar yapma” çabasını daha değerli görmekte ve bu nedenle bu grupta yer alma riskini baştan kabul etmekteyiz.

Ancak bu çalışmaya başlamadan önce, çalışmanın kapsamının ve sınırlarının açık bir şekilde belirlenmesi gerekir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin belki de en güçlü hükümetini emniyet ve yargıdaki unsurlarını kullanarak ortadan kaldırmayı hedefleyen ve başarısız olduğu kertede, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki hücrelerini harekete geçirip anayasal düzeni yıkma teşebbüsünde bulunacak kadar pervasız bir özgüvene sahip olan bu çapta bir örgütün tüm yönleriyle ve çok boyutlu olarak incelenmesi, bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Başka bir ifadeyle, FETÖ'nün kuruluşu, gelişimi, siyaset, emniyet, yargı, TSK, MİT, iş dünyası ve medya alanlarındaki faaliyetlerinin her biri incelenmeye değer unsurlar olmakla birlikte, her biri ayrı ve kapsamlı bir araştırmanın konusudur. Bu nedenle, çalışmamızın kapsamını daraltarak ve çoğunlukla FETÖ'nün kullandığı yöntemlere odaklanarak, örgütü diğerlerinden ayıran ve kendine özgü bir yapıya sahip olmasına neden olan faktörleri ele alacağız. Bu yöntemler, FETÖ'nün gerçekten Makyavelist bir düşünce sistemine sahip olup olmadığı konusunda bize önemli ipuçları sağlayacaktır.

FETÖ'nün Makyavelizm öğretisinin izlerini taşıyıp taşımadığını tespit edebilmek için öncelikle Makyavelizm'in ne olduğunun ve ne olmadığının tahlil edilmesi gerekmektedir. Makyavelizm

üzerine yapılan değerlendirmelerin, genellikle sınırlı bir okuma ve indirgemeci değerlendirmeler içerdiği göz önünde bulundurulduğunda, bu öğretinin FETÖ gibi güncel ve hakkında çok fazla malumat bulunan bir örnek üzerinden ele alınması, bu öğretinin daha doğru anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı yalnızca FETÖ'nün Makyavelist olduğuna ilişkin argümanların doğruluğunu test etmek değil, aynı zamanda Makyavelizm'in doğru bir şekilde anlaşılmasına da katkıda bulunmaktır.

Bu bağlamda, takip eden *Machiavelli: Kimdir, Kim Değildir?* başlıklı bölümde, öncelikle Machiavelli'nin kısaca hayatını ve genç yaşında devletin en tepesinde bulunan ikinci sekreterlik makamına (bugünkü karşılığıyla başbakanlık makamına) nasıl getirildiğini inceleyeceğiz. Takip eden *Makyavelizm Nedir, Ne Değildir?* başlıklı bölümde, Machiavelli'nin fikir dünyasına ışık tutacağız. Modern siyaset biliminin kurucu metinlerinden biri sayılan Prens isimli eserinde onun hem gaddar hem de insani yönlerini gözlemleyeceğiz. *Machiavelli'nin Modern Prensi: Fethullah Gülen* başlıklı bölümde ise Nicole Machiavelli ile Fethullahçı Terör Örgütü liderinin hem benzeyen hem de ayrışan taraflarını ortaya koyacağız.

Çalışmamızın ana omurgasını oluşturan ve dört alt bölümden oluşan bu son bölümde (*Machiavelli'nin Modern Prensi: Fethullah Gülen*), önce örgütü diğer örgütlerden ayıran, başka bir ifade ile, onun kendine özgü taraflarını, *Nevi Şahsına Münhasır Bir Örgüt: Devlet İçerisinde Devlet* başlığı altında irdedeleyeceğiz. Bu bölümde, devletin tüm kılcallarına sızmayı başaran bu örgütün, yarım asırlık bir plan dahilinde ve sabır, dirayet ve özveri sonucu orta ölçekli bir devlet gücüne erişme hikayesine beraber tanık olacağız. Takip eden *Gayri Milli İstihbarat Örgütü: FETÖ* başlıklı bölümde, örgütün istihbarat örgütleri ile yarışacak düzeyde bir istihbarat ağına sahip olduğunu ifade edecek ve örgütün istihbari faaliyetlerine delilleriyle beraber yer vereceğiz. *Hizmetten Hezimete Evrilişin Kritik Eşiği: 17-25 Aralık 2013* başlıklı takip eden bölümde, devlet ile paralel devletin savaşına ve bu savaşın arka planına ışık tutacağız. *15 Temmuz Kanlı Darbe Girişimi: Sonuca Giden Her Yol Mübahtır* başlıklı son bölümde ise örgütün kanlı darbe kalkışmasının nedenlerini ve yüzlerce vatandaşı katletmeyi göze alacak kadar gözünün dönmesinde hem Fethullahçı hem de Makyavelist doktrinin oynadığı rolü inceleyeceğiz.

Bu bölümlerde yer yer Machiavelli'nin eserine atıfta bulunacağız ve okurlarımıza, FETÖ bağlamında Machiavelli'nin düşünce sistemini yeniden keşfetme imkânı sunacağız. Böylece okurlar, *Prens*'in neden modern siyaset biliminin kurucu eserlerinden biri olduğunu ve beş asır boyunca değerinden hiçbir şey kaybetmediğini gözlemleme fırsatı bulacaklar.

1. Machiavelli: Kimdir, Kim Değildir?

Bu bölümde Machiavelli'nin hayatından kısaca bahsedip sonraki bölümde ise onun fikirlerine odaklanacağız. Okurlarımız, bu iki bölümde şüphesiz Fethullah Gülen'in hayatı ve fikirlerinden de esintiler bulacaktır. Machiavelli; hırslı, çalışkan, gözlem yeteneği kuvvetli ve güçlü sezgilere sahip bir kişiliktir. Bu özellikleri, onun ikbal basamaklarını çok hızlı tırmanarak genç yaşında İtalya'da devlet yönetiminde önemli pozisyonlara gelmesinde etkili olmuştur. 19 Mayıs 1498'de, dört aday arasından Floransa şehir devletinin "İkinci Sekreteri" olarak seçilmiştir (Machiavelli-

Çev. Parks, 2009: XVI). Pek çok tarihçinin bir nevi başbakanlık olarak değerlendirdiği bu göreve, Machiavelli'nin henüz 29 yaşında iken nasıl ve hangi nedenlerle getirildiği tam olarak bilinmemekle birlikte, bu konuda ancak bazı varsayımlar ileri sürülebilmektedir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 12). Machiavelli'nin genç yaşında devletin önemli kademelerinde kendisine yer bulması, iyi bir eğitim aldığı izlenimi uyandırabilmektedir. Ancak zannedilen ve beklenenin aksine Machiavelli, sistemin tedrisatından geçmemiş ve kendi kendisini yetiştirmiştir. Bir diğer ifadeyle, otodidaktiktir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 12). Bu yönüyle ilköğretim mezunu olduğu bilinen Fethullah Gülen'le benzeşmektedir.

İtalya'da Medici ailesinin iktidardan düştüğü sırada 25 yaşında olan Machiavelli, İtalya şehir devletlerinde yurttaşlık hakkına sahip sınırlı sayıdaki seçkin azınlığın içerisinde yer almasına, politikaya aşırı ilgi duymasına ve fikirlerini paylaştığı Cumhuriyetçi Savonarole yönetimi iktidara gelmiş olmasına rağmen yönetimden uzak durmuş ve kendisini yetiştirmekle meşgul olmuştur (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 20). Bu, onun güçlü sezgilere sahip olduğunu kanıtlayan olaylardan yalnızca biridir. Çünkü nasıl ki dört yıl önce Mediciler iktidardan düştüğünde, yönetim Medici yandaşlarından temizlendiyse, aynı şekilde Savonarole yönetimi düştüğünde de bu yönetimin yandaşları yönetimle beraber alaşağı edilecektir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 22-23). Genç yaşta ortaya koyduğu bu feraset, ona devlet yönetiminin kapılarını ardına kadar aralayacaktır. 12 yıl boyunca ikinci sekreterlik görevini başarıyla yürüten Machiavelli, bu süre zarfında fikirlerine değer verilen ve amirleri tarafından daima el üstünde tutulan bir devlet adamına evrilmiştir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki Machiavelli dönemi Cumhuriyet rejimi, orta çağdaki anlamını çoktan yitirmiş, kurumsal ve biçimsel anlamda varlığını sürdürse dahi fiilen bu kurumların içleri boşaltılmış, iktidar Medici ailesi tarafından ya doğrudan ele geçirilerek ya da dolaylı müdahale ve yönlendirmeler aracılığıyla kontrol altında tutulmaktadır. Bir başka deyişle, bu dönemde Cumhuriyet rejimi ile kastedilen rejim, aslında bir zümrenin yönetimde söz sahibi olduğu bir tiranlık rejimidir. Yargı ve yürütme erklerinin muktedirler tarafından ele geçirildiği ve hükümdarlığın babadan oğula geçtiği bir sistem ne kadar Cumhuriyet rejimi olarak adlandırılabilirse, Machiavelli dönemi İtalya'sındaki kent devletleri rejimleri de o kadar Cumhuriyet rejiminin özelliklerini barındırmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle de bu kentlerde sürekli bir iç karışıklık durumu söz konusudur. Güvenç'in ifadesiyle Machiavelli'nin yaşadığı dönemde iktidar, "Cumhuriyetçiler ile Mediciler ailesi arasında gidip gelmektedir" (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 20).

İtalya'da Cumhuriyet rejiminin iktidarı kaybettiği ve Medici ailesinin yeniden iktidarı ele geçirdiği yine bir iç karışıklık dönemi sonrası Machiavelli de koltuğunu kaybedecektir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 25-26). Devlet içerisinde önemli görevler üstlenen bu genç adam, koltuğunu kaybettikten sonra, yönetimde bulunduğu süre zarfında edindiği tecrübeleri kaleme alarak 500

yıldır hiç eskimeyen bir esere, Prens'e imza atacaktır. Eserini dönemin iktidardaki Medici ailesi üyesi Lorenzo de Medici'ye şu sözlerle sunmuştur:⁵

Aşağı tabakadan bir insan iken prenslerin hükümet etmeleri üstüne konuştuğum ve kurallar önerdiğim için kendini beğenmiş biri gibi görülmek istemem; çünkü nasilki manzara resmi yapanlar dağları ve yüksek yerleri gözlemek için düz ovada dururlar; ve alçak yerleri gözlemek için de tepelere çıkarlar aynı şekilde, halkların doğasını iyi tanımak için prens olmak gerekir, prensleri tanımak için de halktan biri (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 37).

Sadece bu gösterişli girizgahtan bile anlaşıldığı üzere, Machiavelli'nin kalemi oldukça güçlü ve bir o kadar da etkileyicidir. Hükümdarlara sunduğu bu eserin kabul görmesi için, muhatabını yüceltme konusunda pek mahirdir. Ancak tüm bu meziyetlerine rağmen o da kusurdan arı değildir. Cumhuriyetçilerle aynı kaderi paylaşan Machiavelli, hayatının en büyük hatasını bu kertede yapar. 1513 yılında Medici ailesine karşı girişilen komploya destek verir. Amacı darbe ile Medicileri iktidardan indirmek ve Cumhuriyetçilerin iktidarında yeniden başbakanlık koltuğuna oturmaktır. Darbeyi organize edenler derhal idam edilirken Machiavelli bir dizi ağır işkencelere maruz bırakılır (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 26). Yaklaşık üç hafta süren bu işkenceden sağ çıkmayı başaran Machiavelli, sonunda serbest kalır (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 26).

Machiavelli'nin, sonuçları oldukça ağır böyle bir komploya neden dahil olduğunu anlayabilmek için dönemin dinamiklerinin bilinmesinde fayda vardır. Machiavelli dönemi İtalya'sında şehir devletleri arasında hakimiyet savaşları sürmektedir. Öte yandan, iç karışıklık ortamından beslenen silahlı milisler, (condottiere), şehir devletlerinin hükümdarlarını tehdit ederek darbe yoluyla yönetimi ele geçirmeyi amaçlamışlardır (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 14). Bu durum, İtalya'nın siyasal bütünlüğünü sağlamasını bir hayli geciktirmiştir. Bu nedenle, iktidar savaşlarının çok yoğun olduğu bir döneme şahit olan Machiavelli'nin, darbelere ve darbe girişimlerine oldukça aşina olduğu söylenebilir.

Örgüt lideri Gülen'in sadece yöntemlerinin değil bir yönüyle kaderinin de Machiavelli'nin kaderine benzediği iddia edilebilir. Şöyle ki; her ikisi de darbe girişiminin başarısız tarafında yer almışlardır. Ancak Gülen'in aksine Machiavelli, giriştiği darbenin sonuçlarına katlanmayı göze alır. Machiavelli'nin, o dönem Medicilere karşı Floransa'yı destekleyen Fransa'ya kaçması mümkün iken, kaçma fikrini kendisine yakıştıramamış ve iktidara karşı giriştiği komplonun sonuçlarına katlanmayı tercih etmiştir. Makyavelist olduğu iddiasıyla eleştirilen Gülen ile Machiavelli arasındaki bir diğer önemli fark da Machiavelli'nin darbe girişiminde bulunduğunu ikrar etmesinde yatmaktadır. Gerçekten de Machiavelli, sadece ülkede kalmakla yetinmemiş, iktidardaki Medici ailesine karşı giriştiği komployu, yazmış olduğu mektupta şu şekilde itiraf

⁵ Kesgin, Machiavelli'nin "yaranma" çabasının, eserini sunduğu hükümdarı kızdırma potansiyeli taşıdığını şu şekilde ifade etmektedir: "Machiavelli bu eseriyle aslında hükümdarı dahi –yönetimlerini böylece açıkladığı için- öfkelenirmiş olabilirdi. Zira yazar bir yönüyle içinde bulunduğu siyaset yapma geleneğini, siyasî entrikaları açığa çıkartıyordu. Hükümdarın da kendine has bir hayatı, çıkarları ve amaçları vardır. Çoğu hükümdar –belki de hiçbiri- ders istemez, fakat üstüne düşünsel bir koruyucu perde örtülmesi, meşrulaştırılması için hizmet bekler." Bknz. Ahmet Kesgin, (2015) "Machiavelli ve Makyavelizm", 5(1), *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 128.

etmiştir; “Günlerim çiftliğimde geçiyor ve *talihimin yaver gitmediği o son olaydan beri*, Floransa’da geçirdiğim günler toplansanız yirmiyi bulmaz” (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 27).

Gördüğü işkence sonrası salıverilen Machiavelli, İtalya’da kalmayı tercih etmekle birlikte Floransa’dan ayrılma kararı alır. Güvenç’in “gönüllü sürgün” başlığı altında ele aldığı bu dönem oldukça manidardır. Özellikle tercih edilen bu başlık ilginç bir tesadüfe de işaret etmektedir. Şöyle ki; Fethullahçı Terör Örgütü liderinin 1999 yılında Amerika Birleşik Devletleri’ne gidişi, sempatizanları tarafından “hicret”, “hüzünlü gurbet” ve “gönüllü sürgün” gibi söylemlerle romantize edilmiştir.⁶ Gülen’in “gönüllü sürgününden” yıllar önce Türkçeye çevrilen bu eserde de Machiavelli’nin maruz kaldığı işkence sonrası Floransa’dan ayrılışı, “gönüllü sürgün” olarak adlandırılmış ve bu dönem, yine aynı isimli başlık altında ele alınmıştır. Bir başka ilginç tesadüf ise, Güvenç, Machiavelli’nin gönüllü sürgününü anlattığı bölümde, Machiavelli’nin San Casciano’daki malikanesinde inzivaya çekildiğini ifade etmektedir.⁷

Herkes tarafından Cumhuriyetçi olarak bilinmesine ve bu nedenle Medicilerin düşmanları listesinde üst sıralarda yer almasına rağmen Machiavelli’nin lügatinde vazgeçmek yoktur. Ancak kaybettiği güveni tekrar kazanması kolay olmamıştır. Medici ailesinin ileri gelenlerinin kapısını aşındıran Machiavelli, 12 yıl boyunca ikinci sekreter olarak yürüttüğü faaliyetler sırasında edindiği tecrübeleri Medici yönetimi ile paylaşmak istediğini defaatle ifade eder. Olumsuz yanıtlar karşısında pes etmeyen Machiavelli, araya birtakım hatırlı dostlarını koyarak X. Leo adıyla Papa seçilen Medici ailesinden Gianni de Medici’den görev talebinde bulunur (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 30). 1520 yılında tamamladığı düşünülen “L’Arte della guerra” (Savaş Sanatı) isimli kitabını Papa’ya sunan Machiavelli’nin talihi, Papa X. Leo’nun “basıla” emriyle dönmeye başlar (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 30).

Bu sırada Floransa’da çıkan karışıklıkları bastırmak ve muhalefeti yatıştırmak için isyancılara yeni bir anayasa yapma sözü veren Medici ailesi, bu iş için Machiavelli’yi görevlendirir. Machiavelli’nin *Floransa Devletinde Reform Üstüne Konuşmalar* adlı eseri, kendisine tevdi edilen bu görevin neticesinde ortaya çıkan anayasa taslağıdır. Güvenç’in ifadesiyle bu anayasa “[...] tam Machiavelli’cedir: Mediciler yaşadıkça Floransa’da monarşi olmalıdır, onlardan sonra Cumhuriyete geçilmelidir!” (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 30).

Mediciler ile ilişkileri düzeltmeyi başaran Machiavelli, Medici ailesi aleyhine değişen ve dönüşen koşulları önceden sezerek Papa’yı yaklaşan tehlikeler konusunda uyarmıştır. 1525 yılında tam da Machiavelli’nin öngördüğü şekilde Kutsal Roma Germen imparatoru Şarlken, Fransa Kralı 1. François’i bozguna uğratar (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 30). Fransa’nın bozguna uğraması, çanların Fransa ile ittifak halinde olan Floransa için çaldığını göstermektedir. Germen

⁶ Birkaç örnek için bkznz. Diken, “Gülen’in yazdığı ‘Hüzünlü Gurbet’ şiiri TRT Müzik’te: ‘Sehven yayınladık’” (02.04.2017) <https://www.diken.com.tr/gulenin-yazdigi-huzunlu-gurbet-siiri-trt-muzikte-sehven-yayinladik/> (Erişim Tarihi:27.10.2024); Milliyet, “Gönüllü’ sürgünler”, (13.08.2000), <https://www.milliyet.com.tr/the-others/gonullu-surgunler-5309091> (Erişim Tarihi:27.10.2024) Fethullah Gülen, “Hicret”, *Sızıntı*, Cilt:17, Sayı: 197 (1995 Haziran)

⁷ Bilindiği üzere Gülen de ölümünden kısa bir süre öncesine kadar, yaklaşık çeyrek asır boyunca Pensilvanya’daki Saylosburg kasabasında bulunan Chestnut Retreat Center isimli malikanede yaşamaktaydı.

İmparatorluğu'nun Roma'yı yağmalaması, Medicilerin iktidarına mâl olur. Akabinde Floransa'da Cumhuriyet dönemi yeniden başlar. Bu aşamada Machiavelli, kendisi ve savunduğu iddia edilen fikirler ile örtüşmeyen bir adım atar. Zamanında Medici ailesine karşı yürütülen darbe girişimini destekleyen Machiavelli'nin affedilmesinde etkin rol oynayan Papa'nın bir şatoya kapatıldığının haberini alan Machiavelli, ahde vefa göstererek Papa'nın serbest bırakılması için girişimlerde bulunmaya yeltenir.

Machiavelli'nin Papa'yı kurtarma çabasını öğrenen Cumhuriyetçi yeni yönetim, Machiavelli'yi herhangi bir girişimde bulunmaktan kesin bir dille meneder (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 31). Üstelik Machiavelli'nin Papa'yı esaretten kurtarma girişimi, iktidardaki Cumhuriyetçi yönetimin Machiavelli'ye olan güvensizliğini daha da perçinlemiştir. Cumhuriyetçi yönetim nazarında güvenilirliğini kaybeden Machiavelli, bu kez şansını, ikinci sekreterlik görevine yeniden talip olduğunu beyan ederek denese de Cumhuriyetçilerin yapmış olduğu oylamada 12 oya karşı 555 oyla bu talebi de reddedilir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 31). Oylamadan birkaç gün sonra ise 1527 yılında hayatını kaybeder.

Yapılan bu oylama, bir yönüyle sadece Machiavelli'nin değil aynı zamanda eseri Prens için de bir yargılama niteliğindedir. Prens'in kilise karşıtı akımlarca kullanılması, Roma'yı harekete geçirir. 1557'den itibaren Roma kilisesi, Machiavelli ve onun başyapıtını şeytanlaştırma yoluna gider (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 31). Machiavelli'yi, ölümünden sonra aforoz eden kilise, akabinde Machiavelli'nin adını övgüyle anmayı “dinsizlik” ve “tanrıtanımazlık” ile eşdeğer görür (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 31). Floransa'da Machiavelli'nin ismini anmak yasaklanır ve ondan “Floransalı Sekreter” olarak söz edilmeye başlanır (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 32). Yine aynı dönemde Prens'i okumak ve bulundurmak yasaklanır. Bu nedenle Machiavelli'nin eseri meydanlarda yakılır (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 32). Machiavelli'nin sadece fikirlerinin değil akıbetinin de Gülen ile benzerlik gösterdiğinden bahsetmiştik. Özellikle 15 Temmuz kanlı darbe girişimi sonrası Gülen'e ve örgütün yayınevlerine ait eserlerin bulundurulmasının suç teşkil etmesi ve çöp kutularından çıkan bu neşriyatın, yurt çapında yürütülen soruşturma ve kovuşturmalara dayanak teşkil etmesi, bu tezimizi destekler niteliktedir (Kulis Haber, 2016).

2. Makyavelizm: Nedir, Ne Değildir?

Machiavelli'nin hayatı fikirlerine yön vermiş olmakla birlikte, onun iktidarın ele geçirilmesi, korunması ve uzun yıllar sürdürülmesi üzerine kaleme aldığı düşünceleri, eserini bugünlere taşımasının asıl sebebidir. Machiavelli'yi siyaset bilimcilerden ayıran en önemli özelliği, Güvenç'in ifadesiyle çoğu zaman siyasete bir tıp doktorunun hasta ve hastalık karşısındaki nesnelliğiyle yaklaşmasından ileri gelir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 10). Machiavelli için siyaset; (i) iktidara gelme, (ii) iktidarda tutunma ve (iii) iktidarı kullanma sanatıdır (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 10). Bu tanımdan yola çıkacak olursak, iktidara gelmiş ve bu iktidarını uzun yıllar koruyabilmiş bir hükümdar, onun nazarında başarılı bir siyasetçidir. Bu yaklaşım, amaca yani iktidara gelme ve iktidarda kalmaya odaklandığından araçlar, bu amaca hizmet ettiği ölçüde değerlidir. Bu bakış açısı, Makyavelizm'in “sonuca giden her yol mübahtır” anlayışının zihinlere yerleşmesinde şüphesiz önemli bir rol oynamıştır.

Machiavelli, ahlakçı olmak yerine gerçekçi olmayı tercih eden bu öğretisi nedeniyle yüzyıllardır çok sert eleştirilerin hedefinde yer almıştır. 17. yüzyıl İngiltere’inde Machiavelli hakkında yazılan yaklaşık 400 eserin neredeyse tamamında, Makyavelizm; acımasızlık, ikiyüzlülük ve hilekârlıkla eşdeğer görülmüştür (Cassirer’den aktaran Kesgin, 132). Makyavelist öğretilerin 19. ve 20. yüzyıl diktatörleri tarafından benimsenmesi de bu öğretinin indirgemeci yaklaşımlarla geniş kitleler tarafından olumsuz bir şekilde algılanmasında şüphesiz etkili olmuştur. Lenin, Stalin ve Mussolini gibi despot figürler, Machiavelli’ye olan hayranlıklarını gizlememişlerdir. Cemil Meriç’e göre ise 20. yüzyılda, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Freud gibi yalnızca birkaç düşünür Machiavelli’ye hayranlık beslemeye devam etmiştir. Görüldüğü üzere, Machiavelli söz konusu olduğunda oldukça uç fikirler ortaya çıkmaktadır. Bir yanda, geniş bir kesim için Machiavelli “şeytan” olarak görülürken, diğer yanda Meriç’in ifadesiyle Machiavelli “adeta tanrı” konumundadır (Meriç, 2002: 150).

Bu bölümde Machiavelli’yi fikirleriyle beraber tartışacağız. Gerçekten de amaca hizmet etmediği sürece araçların değersizliğini hissedeceğimiz fikirlerine tanık olacağız. Aynı zamanda sonuca götüren her yol mübahtır anlayışının, onu ve fikrilerini tam manasıyla yansıtıp yansıtmadığını da test edebilme imkanı bulacağız.

Machiavelli, bu kısacık eserinde kendisinden önce ve kendi döneminde yaşamış ve yaşayan hükümdarları ve prensleri, iktidarı ele geçirdikleri yöntemlere göre sınıflandırarak, her birinin olumlu ve olumsuz yanlarına ve nerede doğru ve nerede yanlış yaptıklarına odaklanarak tarihe ışık tutmuştur. Machiavelli’ye göre tarih boyunca prensler; korku yayarak, halkın sevgisini ve güvenini kazanarak, sinsilikle, darbe yoluyla, dini kullanarak yahut alçaklıkla prensliği ele geçirmişlerdir. Bu yöntemlerin her birini ayrıntılı biçimde inceleyen Machiavelli’ye göre bu grupları kategorik olarak iyi ya da kötü şeklinde etiketlemek doğru bir yaklaşım değildir.

Machiavelli’ye göre hükümdar akıllı, dirayetli, cesur ve talihli olmalıdır. Hükümdar, tilki gibi kurnaz ama aynı zamanda aslan kadar da cesur ve yırtıcı olmalıdır. Hükümdar öncelikle insan gibi hareket etmeli, ancak bunun yetersiz kaldığı durumlarda hayvan gibi davranmaktan da çekinmemelidir.

Öyleyse şunu bilin ki iki tür mücadele tarzı vardır: Biri yasalara uyarak, öbürü zora başvurarak. Birincisi insanlara özgüdür, ikincisi hayvanlara. Ama hep olageldiği gibi, birincisi yetmediğinden ikincisine başvurmak gerekir. Onun için bir prens insancayı da, hayvancayı da ustalıkla kullanmayı bilmelidir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 109).

Görüldüğü üzere Machiavelli, insanca yani yasalara uyarak hükmetmenin önemine ve önceliğine vurgu yapmakta, ancak bunun yetersiz kaldığı durumlarda zora başvurulması gerektiğini ifade etmektedir. Machiavelli’nin görüşlerine bütüncül olarak bakıldığında, zannedilenin aksine aşırıya kaçmayan, mutedil karaktere sahip olan hükümdarları daha başarılı bulduğu söylenebilir. Ona göre, İsa’dan önce 211-217 yılları arasında hüküm süren Roma İmparatoru Marcus Aurelius Antoninüs Berrianus (Caracalla), başlangıçta hem halkının hem de askerlerinin saygı ve beğenisini

kazanmayı başarmıştır. Ancak sorunları “hayvanca” çözerken ölçüyü kaçıran bu hükümdar, kısa süre içerisinde Roma ve İskenderiye halklarını kırıp geçirdiği için herkesin nefretini celbetmiştir.

Sonunda kendi yakın çevresine bile korku saldı, o kadar ki ordusunun ortasında bir muhafızı tarafından öldürüldü. Geçerken şunu da kaydedelim ki, hiçbir prens bu tür suikastlere karşı kendini koruyamaz. Kesin niyet etmiş ve kelleyi koltuğa almış herhangi bir kişi bunu yapabilecek güçtedir; ama bunun seyrek oluşu korkuyu azaltmaktadır. Sadece [prens] her günü kendisiyle birlikte geçen şu ya da bu bakanına yahut hizmetlisine ağır şekilde hakaret etmekten kaçınmalıdır. Bu, Antonino’nun yaptığı hataydı. Muhafızının kardeşini alçakça öldürmüştü ve onu da her gün tehdit ediyordu; yine de onu kişisel muhafızları arasında tutuyordu ki bu da işlediği ikinci hataydı: Ancak kendi sonunu kışkırtabilirdi ve nitekim öyle oldu (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 109).

Hükümdarı, inşa ettiği kalelerin her zaman koruyamayacağını örnekleriyle ortaya koyan Machiavelli’ye göre “En iyi kale, halkın nefretini çekmemektir çünkü halk [hükümdarından] nefret ederse yaptırdığı kale [hükümdarı] kurtarmaz; zira halk bir kez silaha sarıldı mı ona yardıma gelecek yabancılar eksik olmaz” (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 109).

Makyavelist öğretide sanılanın aksine amaca hizmet eden her yol mübah değildir. Amaca hizmet eden kötünün iyisi olan yol ise mübahtır. Machiavelli, hükümdarın iktidarını korumasını sağlayacak sadece iki yolun mevcut olduğu senaryoda, bunlardan eskilerin ifadesiyle *ehveni şer* olanının tercih edilmesi gerektiğini tavsiye etmektedir. Başka bir söylemle, Machiavelli, zalim ve gaddar hükümdarların zulümlerini meşrulaştırmak yerine, eserinde sıkça başvurduğu üzere bir mukayese yoluna gitmekte ve bunlar arasında hangisinin tercih edilebilir olduğuna yönelik tespitlerde bulunmaktadır. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki iyi ve kötü, Makyavelist öğretide oldukça muğlak kavramlardır. Dışarıdan “kötü” görünen şeyin aslında “iyi” olabileceğini, “iyi” gibi görünen şeyin ise aslında “kötü” olabileceğini iddia eden Machiavelli, iyi ve kötü kavramlarının, bağlama ve ortaya çıkan sonuca göre değişiklik gösterebileceği düşüncesini savunmaktadır.

Bir prensin sözüne sadık kalmasının ve düzenbazlıklar yapmak yerine namusluca bir yaşam sürmesinin ne övülesi bir şey olduğunu her kişi anlar. Bununla birlikte zamanımızdaki deneylerle de bellidir ki ancak verdikleri sözü hiçe saymış ve *insanların beyinlerini kurnazca uyutmasını bilmiş prensler* büyük işler yapmışlardır ve sonunda dürüstlüğü temel almış olanlara üstün gelmişlerdir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 109-110).

Bir başka örnekte Machiavelli, eli açık ve cimri hükümdarların bu özelliklerinin kendi başına iyi ya da kötüyu temsil etmediğini, doğru bir amaca hizmet ettiği sürece her iki özelliğin de takdire şayan olduğunu ifade etmektedir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 102). İlk bakışta cömertliğin erdem, cimriliğin ise kaçınılması gereken bir huy görünümü verdiğini kabul eden Machiavelli, prensin bu özellikleri bilgece kullanamadığı durumlarda erdem gibi görünen eli açıklığın zillete, cimriliğin ise bilgece kullanıldığı taktirde güçlü bir istidada dönüşebileceğini işaret etmektedir. Papa II. Julius, Keyhüsrev, Cesar, İskender ve daha niceleri yeri geldiğinde eli açık ancak yeri geldiğinde tutumlu olmayı başardıkları için uzun yıllar iktidarlarını koruyabilmişlerdir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 102). Özetle, şehrinin ve halkının çıkarlarını zedeleyecek, olası

bir savaşta tebaasını müşkül duruma düşürecek ve bu nedenle de eli dara girdiğinde halkın saygısını yitirecek bir prensin eli açıklığındansa, sürekli savaş ortamında bulunduğu gerçeğini daima göz önünde bulunduran ve eli sıkılığını kendi servetini büyütmek yerine halkın savaş zamanındaki giderleri için kullanan prensin cimriliğinin yeğ olduğunu ifade eder.

Machiavelli'nin, kötülük kaçınılmaz ise sonuçları daha az zararlı olana başvurulması gerektiği fikrini salık verdiğinden bahsetmiştik. Örneğin, zalim bir iktidarın, iktidara gelmek için başvurduğu acımasız yöntemleri, iktidarı ele geçirdikten sonra terk etmesi veya uygulama derecesini azaltması ile, az bir zulümle iktidara gelip iktidarda kalabilmek için zulmün derecesini her geçen gün artıran bir muktedirin yönetimiyle karşılaştırmakta ve birincisinin daha az kötü olduğunu ifade etmektedir.

Güvenliği sağlama bağlamak üzere bir seferde ama gereksiz yere uzatmadan ve olabilecek en erken anda iyiliğe çevrilerek yapılan zulme (eğer kötülükten iyi olarak söz edilebilirse) iyi kullanılmış diyorum. Başlangıçta az olup da zamanla söneceği yerde çoğalan zulüm ise tersine kötü kullanılmış demektir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 74).

Tabiki Machiavelli'den bahsederken onun pragmatik motivasyonlardan bağımsız olarak ve etik kaygılarla hareket ettiğini iddia etmek de oldukça naif bir yaklaşım olur. Zulüm ile iktidara gelip acımasızlığının derecesini düşüren muktedirin kendisini kabul ettirdikten sonra zulme ihtiyaç duymayacak bir iklimi tesis edebilmesini, muktedirin iktidarının salâhiyeti açısından da gerekli görmektedir. Ancak Machiavelli'nin pragmatist bir yaklaşım benimsemiş olması, onun etik ve ahlak gibi ilkelerden tamamen yoksun olduğu anlamına da gelmez. Eserinin, *Alçaklıkla Prenslığın Başına Geçenler Üstüne* başlıklı bölümü, Machiavelli'nin ilkesiz ve prensipsiz biri olduğu ve sonuca götüren her yolu mübah gören bir anlayışa sahip olduğu düşüncesinin aslında ne kadar basite indirgeyici, tekdüze ve onun düşünce sistemini tanımada ne kadar yetersiz kaldığını göstermesi açısından oldukça değerlidir.

Kendi becerisi olmaksızın, alçakça ve cinai yollarla prensliğin başına geçenleri incelediği bu bölümde, Sicilyalı Agatoçle'nin "çok basit ve aşağılık biri olduğu halde" nasıl ve hangi yöntemlerle Sirakuza kralı olmayı "başardığını" anlatmaktadır (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 71).

Bir çömlekçinin oğlu olan bu adam ömrünün değişik dönemlerinde hep alçakça bir yaşam sürdü; ama bütün yasa dışı işlerinde öylesine yüksek bir akıl ve vücut gücü gösterdi ki askere yazılıp rütbe rütbe yükselerek sonunda Siraküza'nın başkomutanı oldu. Bir sabah, Agatocle, Siraküza halkını ve Senatosunu sanki Cumhuriyet'in işleri hakkında görüşlerini almak istemiş gibi toplantıya çağırdı ve bir işareti üzerine, askerleri tüm senatörleri ve en zengin plebleri kılıçtan geçirdiler. Onların ortadan kaldırılışından sonra, bu kentte iktidara hiçbir karşıkoymaya çatmadan yerleşti. Yurttaşlarını öldürmeyi, dostlarına ihanet etmeyi, ne verdiği söze saygısının, ne acımasının, ne de dininin olmayışını meziyet olarak da adlandırmak mümkün değildir. Bütün bunlar insana iktidar sağlayabilir ama şan kazandırmaz. Agatocle'nin tehlike karşısındaki cesareti, güçlülere, düşmanlıklara göğüs germekteki ve düşmanlarını altetmekteki yılmazlığı düşünülürse elbetteki en

iyi örneklerden geri kalır yanı yoktur. Yine de insanlık dışı kıyıcılığı, sayısız cürümleri onu bir büyük adam olarak iyilikle anmamıza elvermez (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 72).

İddia edildiği üzere Machiavelli, amaca ulaştıran tüm yolları mübah görseydi, alçaklıkla ve cinai yollarla iktidara gelen ve iktidarda uzunca bir süre kalmayı başaran Sicilyalı Agatocle’den övgüyle bahsetmesi gerekirdi. Oysa, Machiavelli’ye göre yurttaşlarını öldürmek, verdiği sözde durmamak ve dostlarına ihanet etmek, hükümdarı iktidara taşısa dahi meziyet olarak kabul edilemez.

Machiavelli’ye göre hükümdar sevilmek ve korkutmak seçenekleri arasından ilkinin tercih etmelidir. Ancak nasıl ki iyi ve kötü onun için muğlaksa, sevilmek ve korkutmak da, bağlama ve ortaya çıkardığı sonuçlara göre değerlendirilmesi gereken meziyetlerdir. Örneğin, yaptığı zulümlerle bilinen Dük Cesar Borgia hakkında övgüyle sözeden Machiavelli, Borgia’nın ülkesini düzene sokmasında ve ülkede birlik, düzen ve barışı tesis etmesinde başvurmuş olduğu zulümlerin rolünü yadsımamakta, aksine taktikle karşılamaktadır (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 105). Bu örnekte de Machiavelli, yine iki kötü seçenek arasından daha az kötünün öncelenmesi gerektiğini şu sözlerle ifade eder:

Eğer tebasının birlik ve sadakati söz konusu ise bir prens asla kendisine zalim denecek diye çekingen davranmamalıdır. Aşırı merhametli olmak yüzünden cinayet ve çapulculuğa yolaçan kargaşaya göz yummaktansa az sayıda ibret olacak ceza vermek çok daha merhametlice bir davranış sayılır. Bu suçlar genelde herkese zarar verir oysa prensin buyurduğu ceza bir kişiyle ilgilidir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 105).

Bu bölümde dikkat edileceği üzere Machiavelli, iki ihtimali değerlendirirken az sayıda ve ibret verici cezaların daha *merhametli* olacağını iddia etmektedir. Dolayısıyla baz aldığı kriter, merhamettir. Aynı zamanda kendisini gaddar ve pragmatist olduğu gerekçesiyle eleştirenlere karşı da her zamanki sert üslubuyla karşılık verir. Machiavelli’ye göre, öğretisi gerçekçidir. Romantik değildir. Bu nedenle Machiavelli, siyaseti kendisi gibi değerlendir(e)meyen ve hükümdarları zalim oldukları gerekçesiyle eleştiren diğer yazarları tutarsızlıkla suçlamaktadır. Örneğin Anibal’ın sayısız ırktan oluşan çok büyük bir orduyu intizam içerisinde idare edebilmeyi başarmış olmasını ve bu ordu ile yabancı topraklarda savaşırken, işler yolunda gitmese dahi ordusunun kendisini asla terk etmeyişi, büyük bir başarı olarak görmekte ve bu başarının ise Anibal’ın gerektiğinde zulme başvurmakta tereddüt göstermemesi sayesinde geldiğini iddia etmektedir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 107). Kendisi gibi Anibal’ı başarıları nedeniyle öven ancak zulme başvurduğu için yeren yazarları ise şu şekilde eleştirir:

[Anibal] öteki iyi meziyetlerinin yanında, adamlarında her zaman saygı ve dehşet uyandırdı; bu meziyeti olmasaydı öteki meziyetleri yetersiz kalırdı. Oysa tutarsız yazarlar bir yandan onun eylemini hayranlıkla karşılarlar, öbür yandan bunu sağlayan temel nedeni kınarlar. Korkulmak ve sevilmek hakkında söylediklerime dönüp sonuç olarak diyorum ki [hükümdar] sadece, korku salarken kin ve nefret uyandırmasın yeter (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 108).

Machiavelli’nin kısacık eserinde ele aldığı tüm bu hususlar, adeta bir imbikten süzölmüş öz gibidir. Her birisi çok değerlidir. Bu nedenle Prens’i ayrıntılı bir şekilde ve her yönüyle incelemek, hacimli

bir eser ortaya koymayı gerektirir. Bu çalışmamızda odak noktamız, Fethullah Gülen ve lideri olduğu örgütün Makyavelist nitelikler taşıyıp taşımadığını tespit etmek olduğuna göre, Machiavelli'nin hayatı ve fikirlerine ilişkin yaptığımız bu kısa değerlendirme ile iktifa ediyor ve çalışmamızın bundan sonraki bölümlerini FETÖ ve Makyavelizm ilişkisine hasretmeyi doğru buluyoruz.

3. Machiavelli'nin Modern Prensi: Fethullah Gülen

Machiavelli'nin, sahip oldukları özelliklere göre prensleri farklı sınıflandırmalara tabi tuttuğundan ve her bir grubu ayrı bir başlık altında değerlendirdiğinden bahsetmiştik. Eserinin *Ruhban Prenslere Üzerine* başlıklı bölümünde, bu prensleri etki, yönlendirme, manipülasyon ve tahribat kabiliyeti en yüksek hükümdarlar olarak tanımlamaktadır. Öyle ki diğer prenslerin aksine ruhban prensler, dinin kendilerine sağladığı imkanlar sayesinde "hiç savunmadıkları topraklara ve hiç yönetmedikleri tebaalara sahiptiler. Bunların devletleri savunulmasalar da ellerinden alınmaz" (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 83). Machiavelli'nin bu sınıflandırmasına göre, Fethullah Gülen'in diğer birtakım sınıflandırmalarla da tanımlanabilecek özellikler gösterdiği şerhini düşmekle birlikte, onun en çok ruhban prens karakteristiği gösterdiği kanaatindeyiz. Gerçekten de Gülen; siyaset adamı olmadığı, kendisine ait bir siyasi parti bulunmadığı ve dolayısıyla hiçbir seçim kazanmadığı halde iktidar ortağı olabilmeyi başarmıştır. Gülen, girmedığı seçimlerin galibi, yönetmediği tebaanın sahibidir.

Gülen, camilerde vaaz vererek yurt çapında tanınmaya başlamıştır. Etkili hitabetinin yanı sıra, Said-i Nursi'nin manevi mirası üzerinde hak iddiasında bulunmasının da "hocaefendi" kimliğini kazanmasında ve bu kimliği Türk toplumuna kabul ettirmesinde rolü büyüktür. Türk halkının dini hassasiyetlerini çok erken bir dönemde tespit edebilmiş ve söylemlerini bu yönde geliştirebilmiş olan Gülen'in kullandığı dil dikkatli incelendiğinde, bu dilin geleneksel dini söylemleri yansıtmadığı ve yeni bir öğretinin alt yapısını hazırlama gayreti içerisinde olduğu görülür. Gülen, geleneksel cemaat ve tarikatların Cumhuriyet karşıtı söylemleri ve karşıtı oldukları bu rejimin rahle-i tedrisatından geçmeyi reddetmeleri nedeniyle, ortaya çıkan bu boşluğu doldurma potansiyeline sahip olduğunun çok erken farkına varmıştır.

Muhafazakâr yığınların, siyasal sistemin kendilerine sundukları mekanizmaları kullanarak iktidara gelmeleri durumunda dahi, muktedir olamadıkları yönündeki hissiyatına tercüman olan Gülen, çözümü kamuda -bilhassa yargı ve TSK içerisinde- kadrolaşmakta bulmuştur. Gülen'in yargı ve silahlı kuvvetleri öncelikli hedef olarak görmesi, tesadüfi ve keyfi bir tercih değildir. Gerçekten de, muhafazakâr seçmenin desteğini alarak iktidar yahut iktidar ortağı olan siyasi oluşumlar, ya doğrudan TSK tarafından askeri müdahale yoluyla yahut militan demokrasi anlayışının Türkiye'deki temsilcisi Anayasa Mahkemesi aracılığıyla bertaraf edilmişlerdir. Örneğin, Menderes ve Erbakan hükümetleri askeri müdahale ile son bulurken, yine muhafazakâr seçmenin desteklediği birçok siyasi parti yüksek yargı müdahalesi (kararları) ile tarihin tozlu sayfalarında yerlerini almışlardır.

Yakın siyasi tarihi iyi okuyan Gülen, muhafazakâr seçmendeki mağduriyet duygusunun yarattığı sosyal fay hatlarını doğru bir şekilde tespit edebilmiş ve bu faylarda biriken gerilimi “doğru” bir noktaya yönlendirebilmiştir. Amacı doğrultusunda eğitim faaliyetlerine odaklanarak, diğer cemaat ve tarikatların doldurmayı başaramadığı yahut doldurma vizyonuna bile sahip olmadıkları bu boşluğu doldurma hedefini önceleyen Gülen, kritik kurumlara yerleştirdiği sempatizanları aracılığıyla amacına da ulaşmayı önemli ölçüde başarmıştır. Diğer dini gruplardan farklı olması nedeniyle ve kendisine yöneltilebilecek olası eleştiri ve tehditleri bertaraf etmek için belli bir aşamadan sonra cemaatten ziyade bir sivil toplum örgütü (STK) olduğu yönünde algı oluşturma gayreti içerisine girmeyi de ihmal etmemiştir.⁸

Bu aşamada, Gülen’in yarım asır içerisinde, sabırla ve emin adımlarla almış olduğu mesafe dikkate alındığında, cevaplaması pek de kolay olmayan birtakım sorular zihinleri meşgul edebilir. Örneğin, Gülen’in başından beri devleti ele geçirme amacı var mıydı, yoksa kurduğu sistemin belki de kendisinin bile tahmin etmeyeceği bir noktaya ulaşması sonucu bu amacı sonradan mı edindi? Kendisi, başından beri Amerika Birleşik Devletleri’nin başını çektiği “ılımlı İslam” projesinin bir parçası olarak mı piyasaya sürüldü, yoksa 11 Eylül saldırıları sonrası şartlar bu projenin hayata geçmesi için olgunlaştığından mı Gülen Grubu, proje kapsamında kullanışlı aparat olarak değerlendirilmişti?⁹ Bunlar, titizlikle ele alınması gereken konular olmakla birlikte, bu sorulara aranacak yanıtlar hem ayrı bir çalışmanın konusudur, hem de hususi uzmanlık gerektiren meselelerdir. Ancak bir gerçek var ki o da Fethullah Gülen’in sabırla ve ilmek ilmek ördüğü bu sistem sayesinde örgüt, adeta orta ölçekli bir devlet gücüne erişmiştir.

Özellikle maddi imkanları yetersiz ancak gelecek vadeden parlak zihinleri küçük yaşta devşiren bu yapılanma, başta TSK, emniyet, yargı, Milli İstihbarat Teşkilatı ve medya olmak üzere devletin tüm kritik kurumlarında örgütlenebilmeyi başarmıştır. Yönettiği devasa bütçeye, sahip olduğu holdinglere, bankalara, televizyon kanallarına, gazetelere, eğitim ve sağlık kurumlarına bakıldığında, bu grubun orta ölçekli bir devlet gücünde olduğu iddiasının abartılı olmadığı kanaatindeyiz. 1700 tane mülki amir arasından (Vali, vali yardımcısı ve kaymakam)¹⁰, yaklaşık 750 tanesinin, 12.000 hâkim ve savcı arasından ise yaklaşık 4000’inin ihraç edildiği¹¹ göz önünde bulundurulduğunda, FETÖ’nün devlet gücünde bir örgüt olduğu iddiası gerçekten de abartılı

⁸ Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Daire Başkanlığı, “Sorularla Terörizm ve Terör Örgütleri” Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi <http://icguvenlikyayinlari.gov.tr/kurumlar/icguvenlikyayinlari.gov.tr/PDF/terorizimle-mucadele/2022/50-Soruda-FETO-Metin.pdf> (2022) s. 26.

⁹ Amerika Birleşik Devletleri’nin uluslararası sistemi dizayn politikası üzerine kurulu hegemonya doktrinine yönelik güncel ve kapsamlı bir çalışma için bkz. İbrahim Enes Aksu, “The Populist Potential of the US and Its Fragile Grip on the International System”, *E-International Relations*, 01.08.2024 <https://www.e-ir.info/2024/08/01/the-populist-potential-of-the-us-and-its-fragile-grip-on-maintaining-a-stable-cooperative-international-system/> (Erişim Tarihi: 23.01.2025)

¹⁰ Haber Takvimi, “Bakan Soylu FETÖ’den Kaç Mülki Amirin İhraç Edildiğini Açıkladı”, (24.09.2020) <https://habertakvimi.com/video/5503139/bakan-soylu-fetoden-kac-mulki-amirin-ihrac-edildigini-acikladi> (Erişim Tarihi: 13.10.2024)

¹¹ Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, “4.000 Fetö’cü Hakim Savcı İhraç Edildi”, (06.04.2018) <https://basin.adalet.gov.tr/amp/4-bin-fetocu-hakim-savci-ihrac-edildi> (Erişim Tarihi: 21.10.2024)

görülmemelidir. Benzer şekilde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın halihazırda başkanışmanlığı görevini yürüten Yasin Aktay'ın 2018 yılında vermiş olduğu bir demeçte, “meğer devlet onlarmış, paralel olan bizmişiz” sözleri, örgütün ulaştığı gücü göstermesi açısından oldukça önemlidir (SuperHaber, 2018)

Örgüt, bu güce şüphesiz tesadüf eseri ulaşmamıştır. FETÖ'nün özellikle 1980 darbesi ve 28 Şubat Postmodern darbesi sonrası en az yara alan gruplardan biri olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır. Bunda şüphesiz örgütün adeta bir bukaletun gibi her ortam ve koşula ayak uydurabilmesinin payı büyüktür. Ancak, örgütün iradesi ve kapasitesi dışında gelişen faktörler de bu hassas süreçlerden en az zararlı çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Ahmet Şık, Fethullahçılar tarafından yasaklanan, basımı durdurulan ve mevcut kopyaları toplatılan *İmamın Ordusu* adlı eserinde, bugünün darbecilerinin irtica ile mücadele gibi bir amaç taşımadığını; aksine, Fethullahçı ve benzeri yapılanmaların ortaya çıkmasında ve güçlenmesinde bu aktörlerin rol oynadığı yönünde spekülasyon bir iddia ortaya atmaktadır (Şık, 2017: 2). Şık'a göre, 1980 darbesi –diğer darbelerde olduğu gibi– emperyalist bloğun bir projesi olarak yükselen komünizm tehdidinde, yani “kırmızı kuşağa,” karşı “yeşil kuşağın” desteklenmesini amaçlamıştır (Şık, 2017: 3). Bu bağlamda, dönemin cunta yönetimi, cemaat yapılanmasına karşıymış gibi bir tutum sergilese de bu yapının önünü kesme iradesi ortaya koymamıştır.¹²

1970'lerde komünizm karşıtlığının revaçta olduğu dönemde, komünizmin din karşıtlığı ile eşdeğer olduğu yönündeki yaygın algıyı kullanan ve bu sayede anti-komünist bir duruş sergileyen cemaat, 1980 darbesinde tabii ki Kenan Evren'i destekleyecektir (Çolak, Aksu ve Tapan, 2016; 207). Bizzat Fethullah Gülen tarafından kaleme alınan ve örgütün yayın organlarından Sızıntı dergisinin Ekim 1980 sayısında başyazı olarak yayımlanan “son karakol” isimli makalede Gülen, “Ümidimizin tükendiği yerde Hızır gibi imdadımıza yetişen Mehmetçiğe bir kere daha selam duruyoruz” ifadeleri ile paşaların emrinde olduğunu açıkça ifade etmiştir (Gülen, 1980). 28 Şubat sürecinde Erbakan hükümetini gericilikle suçlayan Gülen, o dönem 28 Şubat destekçisi medya organlarına demeç vermekte ve onun “beceremediniz, bırakın gidin” sözleri ertesi gün gazetelerin manşetlerini süslemektedir. Geliştirmiş olduğu, gücünün yanında yer alma ve değişen koşullara anında adaptasyon sağlama yetileri sayesinde fırtınalı denizlerde gemisini daima yüzdürmeyi başaran Gülen, izlemiş olduğu oportünist siyaset sayesinde her defasında fırtınadan en az zararlı kurtulmayı başarmış ve kendisine güvenli bir liman bulmakta zorlanmamıştır.

11 Eylül saldırıları sonrasında Afganistan ve Irak'ın işgal edildiği günlerde “ılımlı İslam” ve “dinler arası diyalog” söylemlerini geliştiren Gülen'in, tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nden bir beklentisinin olmaması ise düşünülemezdi. Dini bir cemaat görünümüne sahip olması nedeniyle, müntesiplerinin ve sempatanlarının önemli bir kısmının aynı zamanda AK Parti seçmeni olduğunun farkında olan Gülen'in, bu şartlar altında

¹² Nur cemaatinin okuyucular koluna ait Yeni Asya Gazetesi sahibi Mehmet Kutlular bir röportajında bu hususu şu şekilde teyit etmektedir: ‘Bakın bazı İslami gruplara, 12 Eylül'den sonra birden palazlandılar. Acaba kendi güçleriyle mi palazlandılar. Hayır.’ Bknz. Mehmet Kutlular, ‘Fethullah'ı Kullanıp Attılar’, 26.06.1999 *Milliyet*, <https://www.saidnursi.de/fethullah-guleni-kullanip-attilar/> (Erişim Tarihi: 07.11.2024)

kadrolaşmaya hız vermesi pek de şaşırtıcı değildir. Yargıya yerleştirdikleri üye ve sempatizanları aracılığıyla, vesayet rejiminin tasfiyesi olarak lanse ettikleri ve kimilerine göre ülkenin “bağırsaklarını temizlediği” (TBMM, 2016) Ergenekon ve Balyoz operasyonları sayesinde cemaat, devleti anahtar teslim ele geçirme yolundaki engelleri birer birer ortadan kaldırmaktadır. Türk siyasetinde en büyük tehdidin ordudan gelebileceğinin farkında olan Gülen, pasivize edilmesi gereken ilk kurum olarak Türk Silahlı Kuvvetleri’ni belirlemiştir.

Ülkenin darbe ve darbe girişimleri ile dolu tarihi göz önünde bulundurulduğunda, “cemaat” tarafından üretilen iddialar o dönem için çok şüphe çekmemekte, hatta bu operasyonlar kamuoyunda önemli ölçüde destek bulmaktadır. Bu operasyonlara karşı çıkan muhalefet ise geçmişte çizmiş olduğu “vesayet destekçisi” imajı ve “baskıcı laiklik anlayışı savunuculuğu” nedeniyle ciddiye alınmamaktadır. Örgüt için Ergenekon ve Balyoz operasyonlarının başarıya ulaşması fevkalade önemlidir çünkü on yıllar boyunca yatırım yaptıkları ve generallik rütbesine ulaşabilmeleri için yaklaşık 30 yıl sabırla bekledikleri müntesipleri, ordudan atılan ve cezaevine konulan rütbeli subayların yerini bir çırpıda alabilecektir. Adliyedeki zabıt katibinden, hastanedeki ambulans şoförüne kadar tüm kurumlarda kadrolaşmayı kendisine vazife bilmiş bir örgütün, silahlı kuvvetlerdeki yüksek rütbeli pozisyonları ele geçirme fırsatı bulması durumunda, bu fırsatı suiistimale dönüştürmemesini ummak ise oldukça naif bir beklenti olurdu.

Takip eden süreçte ortaya çıkan birtakım tarihi gelişmeler, cemaat ile iktidar arasındaki ilişkinin seyrini de değiştirmiş ve belki de rızalarıyla çok örtüşmese dahi bu süreç, bu iki grubun ortaklığını daha da perçinlemeleri ile neticelenmiştir. Bu gelişmelere; (i) 2007 yılında Abdullah Gül’ün adaylığına karşı çıkan muhalefetin, Anayasa’nın ruhunu ve lafzını ihlal etme pahasına, Cumhurbaşkanlığı seçimlerini iptal ettirmek maksadıyla Anayasa Mahkemesi’ne (AYM) taşınması, (ii) Genelkurmay Başkanlığı’nın hükümete elektronik muhtıra vererek tartışmalara dahil olması ve hükümeti tehdit etmesi ve son olarak (iii) e-muhtıradan yalnızca birkaç gün sonra AYM’nin literatürde halen tartışılan 367 kararı, örnek olarak gösterilebilir.

Bu olaylar, iktidarın mevcut parlamenter sistemden, Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçildiği Fransız tipi yarı başkanlık sistemine geçişini sağlayacak anayasa değişikliğinin de önünü açmıştır. 2008 yılında yapılan referandumda halkın büyük bir çoğunluğu bu anayasa değişikliğini onaylamıştır. Kısa bir süre sonra, iktidarın üniversitelerde kıyafet serbestisini amaçlayan anayasa değişikliği tasarısının AYM tarafından iptal edilmesi ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’nın, 2007 yılında yapılan genel seçimlerde halkın yüzde 47’sinin oyunu almış bir partiyi “laiklik karşıtı eylemlerin odağı” olduğu gerekçesiyle kapatma girişimi, şüphesiz cemaat ile AK Parti arasında, belki de bu iki grubun bile öngöremeyeceği bir seviyede yakınlaşmaya ve hatta zorunlu ortaklığa neden olmuştur.

Genel hatlarıyla FETÖ’nün yakın tarihteki stratejilerini ele aldığımız bu girizgahın ardından, Fethullah Gülen ve kurmuş olduğu örgütün Makyavelist özellikler taşıyıp taşımadığına ilişkin değerlendirmeyi, konunun ehemmiyeti ve kapsamının genişliği nedeniyle alt başlıklar altında ele almayı uygun görüyoruz. Bu nedenle takip eden bölümlerde önce FETÖ’nün neden kendine özgü

bir terör örgütü olduğunu, başvurmuş olduğu sıra dışı yöntemlere odaklanarak ortaya koymayı amaçlıyoruz. Akabinde, tabandan tavana doğru hareket stratejisi geliştiren bir grup ile siyasetin doğası gereği tavandan tabana doğru yönetim anlayışına sahip olan bir siyasi parti arasındaki ipleri koparan ve Cumhuriyet tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olmaya aday 17-25 Aralık operasyonlarını inceleyeceğiz.

Haddizatında biri yukarıdan aşağı, diğeri ise aşağıdan yukarı şekilde örgütlenen iki büyük kuvvetin ortada bir noktada çıkar çatışması nedeniyle karşılaşması ve savaş başlatması çok da şaşırtıcı olmasa gerek. Bu karşılaşma neticesinde, iktidarın dersanelerin kapatılması hamlesi ve müteakiben cemaatin 17-25 Aralık operasyonları, kendisini yıllarca “hizmet” olarak tanıtan bu grubun yaşayacağı “hezimetin” ilk aşamasını oluşturması nedeniyle önemlidir. Son olarak örgütün tüm gemileri yakmak pahasına girişmiş olduğu darbe kalkışmasını inceleyerek, ortaya koydukları fikri ve fiili birikimin, Makyavelizm’in unsurlarını taşıyıp taşımadığı ve taşıyorsa ne ölçüde taşıdığı tartışması ile çalışmamızı sonlandıracağız.

3.1. Nevi Şahsına Münhasır Bir Örgüt: Devlet İçerisinde Devlet

Fethullahçı Terör Örgütü, diğer örgütlerin sahip olmadığı birtakım özelliklere sahiptir. Örgüt içerisinde sorgusuz itaat edilen Fethullah Gülen, örgüt üyeleri nazarında mesihanik bir liderdir. Küçük yaşlarda devşirilen ve “hizmet eri” olarak yetiştirilen örgüt sempatanlarına örgüt hiyerarşisi, uygun görüldüğü şekilde ve ölçüde öğretilir. Bu hiyerarşinin en tepesinde yer alan Gülen, örgütün “kâinat imamı” olarak bilinir (Uzun vd., 2017: 11-12). Tüm yasadışı örgütlerde gizlilik, ketumluk, sır saklama gibi örgüt yöneticilerinin ve üyelerinin uymaları gereken kurallar ve yükümlülükler şüphesiz mevcuttur.

Şu an sırtınızda yumurta küfesi taşıyorsunuz. Yanlış bir hareketiniz geri dönülmeyecek hatalara sebebiyet verecektir. Sizler, Hitler’in tankları gibisiniz. Hitler, Rusya’ya doğru ilerlerken, karşısına çıkan bataklıkları aşmak için tankları bataklıklara saplayıp, kendilerini feda ederek arkadan gelenlere yol açmaları gibi, sizler de bu tür fedakârlıklar yaparak, sizden sonra geleceklere ortam hazırlayacak ve cemaatin teşkilatı ele geçirmesini sağlayacaksınız.¹³

Fethullah Gülen’in bu minvalde analogilere başvurarak örgüt mensuplarını tedbir konusunda teyakkuza geçirdiği sır değildir. Ancak FETÖ’yü diğer örgütlerden ayıran belki de en önemli özelliği, üyelerinin ve sempatanlarının çoğunun bu örgütün yasadışı bir örgüt olduğundan haberdar olmamalarıdır. Nitekim örgütün bu yönü, halihazırda yurt çapında yürütülen soruşturma ve kovuşturmalar sırasında, örgüt üyesi ile cemaat sempatanı ayrımını güçleştirmektedir. Dini bir amaç doğrultusunda hareket ettiği yönünde bilinçli bir izlenim oluşturma politikası güden bu yapılanmanın, bu sayede kolaylıkla üye devşirebilmesi ve bu üyelerin bile bilmedikleri belirli bir amaç doğrultusunda kullanılabilmesi ve örgütün gizli ajandasına hizmet etmesi, şüphesiz bu örgütü

¹³ 1998 yılında İstihbarat birimlerince hazırlanarak Başbakanlık Takip Kurulu’na (BTK) sunulan raporda Fethullah Gülen’in gizlilik konusunda sarfettiği sözlere ilişkin bölümden alınmıştır.

diğerlerinden ayıran en önemli unsurdur.¹⁴ Bu yönüyle örgüt üyelerinin, örgüt adına yasadışı bir maddenin kuryeliğini yapan ama naklettiği ürünün içeriğini bilmeyen gönüllü bir kuryeden farkı yoktur.

Tek başına bu özelliği dahi, örgütün şahsına münhasır bir yapılanma olduğuna işaret etmektedir. Gerçekten de üyelerinin bile üye olduklarını bilmedikleri ve örgüt tarafından manipüle edilerek örgütün çıkarları doğrultusunda kullanıldıkları, devletin kendisinin dahi örgüt tarafından kandırıldığını ikrar ettiği bir örgütün, aslında kendine özgü bir yapılanma olduğunu ortaya koymak için başkaca veriye ihtiyaç bile yoktur. Ancak yine de bu yapılanmanın nevi şahsına münhasır özelliklerinin her biri, örgütün Makyavelist öğretisi ile bağdaşan taraflarının tespit edilmesi açısından bize yol göstereceğinden, bu konuya detaylı bir şekilde yer vermeyi gerekli görmekteyiz.

Her ne kadar Gülen'in, kuruluş aşamasında örgütün asıl amacını deşifre ettiği konuşmalar mevcut olsa da Türk milletinin on yıllardır maruz bırakıldığı Türk-Kürt, Alevi-Sünni, laik-muhafazakâr çatışmaları, Gülen'in asıl amacının idrak edilmesini mümkün kılmamıştır. Machiavelli gibi Fethullah Gülen de tahsili olmamasına rağmen etkili hitabeti ve kuvvetli gözlem yeteneği sayesinde, Türk siyasetinin fay hatlarını kendi ajandası lehine kullanabileceğinin farkına çok erken varmıştır. Kurumların ele geçirilmesi gerektiği tezini, bu kurumların yozlaşmış taraflarını ön plana çıkararak ve ele geçirildiği taktirde bu yozlaşan kurumların asli görevlerini yerine getirmeye başlayacakları iddiasında bulunarak meşrulaştırmayı başarmıştır. 1978 yılında yapmış olduğu konuşmada Gülen, ele geçirilmesi gereken kurumları şu şekilde sıralamaktadır.

Bugüne kadar Müslümanlar, Osmanlı kafası ile hareket ederek çoğunluğun verdiği rahatlıkla davranarak adliye, milli eğitim ve ordu müesseselerini azınlık durumunda olan ve bu psikoloji içinde hareket eden Alevilere kaptırdılar. Türkiye'nin içinde bulunduğu kargaşalık ve bunalımın asıl kaynağı da bundan doğmuştur. Müslümanların anılan üç kurumu ele geçirmesi için mücadele etmesi gerekir (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, 2016)

Machiavelli, tarih boyunca prensliklerin yaşadıkları büyük bunalımların ve çaresizliklerin, o ülke halklarını kurtarıcı arayışına ittiğine ve özellikle bu dönemlerde kurtarıcı olarak ortaya çıkan prenslerin toplumun hafızasında büyük izler bırakma ihtimalinin daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Savını desteklemek amacıyla tarihi önemi haiz kişi ve vakalardan bahsetmektedir. Musa'nın değerinin anlaşılması için İsrail halkının Mısır'da köle olması, Keyhüsrev'in büyüklüğünün tanınması için Perslerin Medlerce ezilmesi ve Teseus'un yüceliğinin kavranması için Atmalıların darmadağın olmaları gerekliydi tezini ileri sürmektedir (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 59).

¹⁴ Eski bir emniyet mensubu olan Zübeyir Kındıra, Fethullah'ın Copları adlı kitabında, dönemin İstanbul Emniyeti Organize Suçlarla Mücadele Şube Müdürü Adil Serdar Saçan hakkında şu ilginç ifadeyi kullanmaktadır: "Saçan'ın Fethullahçı olup olmadığını kimse bilemez, hatta kendisi bile bilemez. Çünkü masasının bir çekmecesinde viski, bir çekmecesinde Said Nursi'nin kitapları olur." Bu ifadenin abartı ihtimali barındırdığı düşünülebilir, ancak örgüt üyelerinin tam olarak neye hizmet ettiklerini bilmeyebileceği ve örgütün azami düzeyde gizlilik ile takiye uygulamalarına verdiği önemi vurgulaması bakımından dikkat çekicidir. Detaylı bilgi için bkz. Zübeyir Kındıra, (2001) *Fethullah'ın Copları*, Su Yayınları

Fethullah Gülen'in ortaya çıktığı ve kurduğu cemaatin gelişmeye başladığı dönemler ile Türkiye'de kendilerini muhafazakâr ve mütedeyyin olarak nitelendiren ve nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan “çevrenin”, “merkez” karşısındaki mağlubiyet görüntüsü arasındaki korelasyonu reddetmek güçtür (Mardin, 1973). Özellikle Menderes'in idam edilmesi, başörtüsü yasağı ve parti kapatma davaları, bu kesimde travma oluşturmuştur. Politik psikoloji uzmanı Vamık Volkan, toplumdaki yığınların travmalarının elitlerce kullanılmasını “seçilmiş travma” kavramıyla açıklamaktadır (Volkan, 2001: 79). Her ne kadar Volkan'ın ortaya attığı bu kavram, uluslararası literatürde çok geniş çevrelerce kabul görmüş olsa da Volkan, bu kavramı politika bağlamında kullanmamıştır. Ancak Türk siyasetinde bu travmaların, sıkça travma sahiplerine hatırlatılması ve toplumsal hafızanın sürekli ve sistematik bir biçimde istismar edilmesi, seçilmiş travmaların bilhassa Türk siyaseti bağlamında ele alınması gerektiğini işaret etmektedir.

Toplumun seçilmiş travmalarını istismar eden Gülen, çok geniş kitlelere ulaşmakla kalmamış, örgütün tedbir ve takiye uygulamalarına da göz yumulmasını teminat altına almıştır. Gerçekten de örgütün gizli kapaklı işlerinin, alınan tüm tedbirlere rağmen yine de deşifre olmaması düşünülemezdi. Nitekim, örgüt içerisinde önemli vazifeler yüklenmiş ve örgütün henüz cemaat olarak bilindiği dönemlerde örgütten ayrılmış kişilerin, örgütün gizli ajandalarını deşifre ettikleri itiraflar, özellikle mevcut iktidar kanadında ve bu iktidarı destekleyen halk nezdinde yankı uyandırmamıştır.¹⁵ Musa'nın değerinin anlaşılması için İsrail halkının Mısır'da köle olması gerektiğini ifade eden Machiavelli'yi belki de okumadığı halde çok iyi tahlil eden Gülen, kendi değerinin anlaşılması için çevrenin merkez tarafından, başka bir ifadeyle “beyaz Türkler” tarafından köleleştirilmesi gerektiğinin farkındadır. Gülen, tarihsel travmaların örgütün gizli ajandalarına meşruluk kılıfı öreceğinin ve yine bu travmaların örgütün gerçek niyetinin deşifre olmasının önüne geçeceğinin rahatlığı içerisinde, projesini şu şekilde detaylandırmaktadır.

Huruç¹⁶ hareketi başlatıldı, ancak bu hareket 35-40 sene sonra uygulamaya konulabilecektir, bugünkü ortamda bu mümkün değildir. Huruç hareketinin başarılı olabilmesi için bütün ülkede, kendi binalarımızda ve kiralanacak yerlerde orta ve yükseköğrenim gören öğrenciler için yurt binalarının açılması, yurtlarda eğitilen öğrencilerin meyvelerini vermesi, kendi fikirlerimiz doğrultusunda çeşitli kitap ve dergilerin basımının gerçekleştirilmesi, özellikle Türkiye'deki öğretmenlerin büyük bir bölümünün kendi yönümüzde faaliyet göstermesi gerekmektedir. Öğrencilere en başta ilkokul öğretmenliği, orta ve lise öğretmenliği, ikinci planda subaylık, polislik ve hukukçu olmayı tavsiye ediyorum (Uzun vd., 2017: 13).

Gülen'in öncelikle eğitim faaliyetlerine odaklanması ve genç zihinleri eğitimci olmaya ikna etmesi tesadüf değildir. Tüm yasadışı örgütler gibi FETÖ'nün de kuruluş ve gelişim aşamasında en çok ihtiyaç duyduğu unsur yetişmiş, nitelikli personeldir. Özellikle gönüllülük esasına dayanan bu

¹⁵ Örneğin, örgütün en etkili isimlerinden biri olan Nurettin Veren, 2006 yılında örgütten ayrıldıktan sonra Cumhuriyet Başsavcılığına örgütün tüm faaliyetlerini ayrıntılı şekilde anlatmış olmasına rağmen, vermiş olduğu ifade sümenaltı edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aytunç Erkin, “İşte Nurettin Veren'in Kaybolan İfadesi”, (26.10.2018), *Sözcü*, <https://www.sozcu.com.tr/iste-nurettin-verenin-kaybolan-ifadesi-wp2702455> (Erişim Tarihi: 01.11.2024)

¹⁶ Egemen ve muktedir güce isyan, başkaldırı anlamına gelmektedir.

yapılanmanın maddi getirisi olan kalemlerden önce eğitimi öncelemesi, yeni kurulacak “ışık evleri” ve dershaneler ve bu kurumlarca devşirilecek genç zihinler örgüt için oldukça elzemdir. Nitekim milenyumun başında üniversite giriş sınavları neticesinde yapılan tercihlere bakıldığında, hayatın olağan akışına aykırı şekilde ülkenin en prestijli eğitim kurumlarında, eğitim fakültesindeki bölümlerin puanları, mühendislik fakültesi puanlarının önüne geçmiştir. Yurt çapında özellikle üniversitelerin bulunduğu tüm şehirlerde çok hızlı bir şekilde örgütlenmeyi başaran ve tahmin edilmesi mümkün olmayan sayıda ev, yurt ve dershaneye ulaşan örgüt, “hocaefendilerinin” tavsiye ve telkinleri üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri, Emniyet Genel Müdürlüğü ve adliye odaklanmaya başlamıştır.

Adliye, mülkiye veya başka hayati bir müessesede bizim arkadaşlarımızın mevcudiyeti öyle ferdi mevcudiyetler şeklinde ele alınıp değerlendirilmemelidir. Yani bunlar gelecek adına bizim o ünitelerde garantimizdir. Bir ölçüde onlar bizim varlığımızın teminatıdır. Bütün güç merkezlerine ulaşıncaya kadar hiç kimse varlığınızı fark etmeden sistemin ana damarlarında ilerleyin. Türkiye’deki güç ve kuvveti cephenize çekeceğiniz ana kadar her adım, erken sayılır (Şık, 2017: 38, 39).

Yeterli olgunluğa ve güce ulaşmaksızın atılacak her adımın erken sayılacağını ifade eden Gülen ile Machiavelli’nin fikirleri bu konuda paralellik arz etmektedir. Machiavelli, tüm hükümdarların fetih arzusunda olduklarını ancak fethetmek için acele etmeyip doğru zaman ve koşulların oluşmasını sabırla bekleyenlerin başarıya ulaşabileceklerini şu şekilde ifade etmektedir:

Fethetme hevesi hiç şüphesiz bildik ve pek doğal bir şeydir ve gücü yeten insanlar buna her kalkıştıklarında övgü alacaklardır, en azından kınanmayacaklardır. Ama gücü kuvveti olmadan orayı burayı fethetmek kalkıştılar mı hata yaparlar ve kınanmayı hak ederler (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 50).

Gülen’e göre fetih koşullarının oluşmasının öncelikli şartı gizlilik, tedbir ve takiyedir. Örgüt, bir yandan legal görünümlü faaliyetlerine devam ederken bir yandan da illegal faaliyetlerini büyük bir gizlilik içerisinde yürütmüştür. Cemaatler yapıları gereği taban hareketidir. Gönüllülük esasına dayalı bu yapılanmalar arasında beşerî sermayeye en çok yatırım yapan örgüt de yine FETÖ’dür. FETÖ’nün, üyelerini devletin kılcallarına yerleştirmek için çok uzun ve meşakkatli ancak aynı zamanda oldukça etkili bir yöntem benimsediğinden bahsetmiştik. Gerçekten de örgütün kuruluş aşamasından deşifre olduğu son aşamaya kadarki zaman dilimi göstermektedir ki örgüt, yaklaşık bir insan ömrüne tekabül eden çok uzun soluklu bir plan dahilinde hareket etmiştir.

Ancak özellikle vesayetle mücadele adı altında yürütülen Ergenekon ve Balyoz kumpasları ve hemen akabinde yargıda FETÖ’nün tekelleşmesine imkân veren 2010 anayasa değişikliklerinden sonra örgüt eksponansiyel bir biçimde büyümüş ve önü alnamaz bir noktaya erişmiştir. Belki de bu büyümenin vermiş olduğu rahatlıkla kamu kurumlarının tamamını ele geçirebilmek için üyelerini bu kurumların sınavlarına hazırlamakla yetinmemiş, olası başarısızlık durumunda bu kadroları başkalarına kaptırmamak amacıyla üyelerine sınav sorularını vermek suretiyle kadrolaşmalarının önündeki tüm engelleri bertaraf etmişlerdir.

Yurt çapında yürütülen soruşturma ve kovuşturmalar neticesinde Türk Ceza Kanunu'nda etkin pişmanlık müessesesinin düzenlendiği 221. Maddeden faydalanan örgüt üyelerinin itiraflarına göre örgüt, Kamu Personel Seçme Sınavı, (KPSS), hâkim ve savcılık, kaymakamlık, komiserlik, askeri okul ve bağımsız düzenleyici ve denetleyici üst kurullara giriş için yapılan sınavların sorularını ele geçirerek bunları sadece güvendiği müntesiplerine ulaştırmıştır. Ancak örgütün bu noktada da işini şansa bırakmadığına şahit olmaktayız. Şöyle ki, sınav sorularını vermeyi planladığı örgüt üyelerini bile bu durumdan haberdar etmemiş, yalnızca güvendiği ve soruları vermeyi planladığı adayların bu sınavlara yoğun bir şekilde hazırlanabilmeleri için onlara gerekli olan çalışma koşullarını sağlamaktan da geri kalmamıştır. Müntesiplerini özel çalışma evlerinde toplayarak onları yaklaşık bir yıllık yoğun bir hazırlık kampından geçirmiştir. İddianamelerde, neredeyse tüm örgüt üyelerinin birbirleriyle uyumlu olan itiraflarına göre örgüt, üyelerini günde 12 saatlik çok yoğun bir çalışma maratonundan geçirerek sınavdan yalnızca bir ya da iki gün önce kutsal kitap üzerine el bastırarak ve hiçbir koşulda bu durumun aile üyeleri de dahil olmak üzere hiç kimseye itiraf edilmeyeceği üzerine yemin ettirerek sınav sorularını vermiştir. Bu olağanüstü hazırlık çabasının birkaç sebebi olabilir.

Öncelikle sınav sorularının ele geçirilmesi aşamasında olası bir operasyonel zafiyet ve başarısızlık durumunda, sene kaybı yaşanmaması için müntesiplerini sınavı kazanabilecek şekilde örgüte ait evlerde hazırlama yoluna gitmişlerdir. Sınav sorularının örgüt tarafından ele geçirilmesi ve örgüt üyelerine dağıtılması sürecinde herhangi bir aksaklık çıkmadığı durumda, soruları alarak hukuksuz bir şekilde kamu kurumlarına yerleştirilen örgüt üyeleri, omuzlarında ömür boyu utanç ve minnet duygusunu beraber taşımak zorunda kalacaktır. Bu sayede örgüt, (i) üyelerinin bulundukları kurumlarda örgüt lehine hukuk dışı işlem ve eylemlerde bulunmaktan çekinmeleri ihtimalini bertaraf edebilecek, (ii) örgütten kopmaların önüne geçebilecek ve (iii) gerektiğinde bu kişilere karşı tehdit veya şantaj unsuru olarak sınav soruları kozunu kullanma imkanına sahip olabilecektir.

Örgüt açısından bakıldığında, bu strateji son derece rasyonel bir adımdır. Ayrıca sınav sorularının verildiği örgüt mensuplarının özellikle Sayıştay, Merkez Bankası, Kaymakamlık gibi kurumlarda görev yaptıkları sırada, liyakatsizlik emaresi göstermemeleri ve göze batmamaları gerekmektedir. Ve yine bu kurumların kendi içlerinde yaptıkları yetki ve yeterlilik sınavlarında örgüt mensuplarının başarısız olmamaları için, bu sınavları sorular verilmeksizin de kazanabilecek potansiyele ve profile sahip kişilerin bu pozisyonlarda değerlendirilmesi, sonradan ortaya çıkabilme ihtimali bulunan zafiyetleri de bertaraf etmesi açısından oldukça önemli ve yerinde bir hamledir.

Yurt çapında yürütülen soruşturmalar ve kovuşturmalar sadece sınav soruları boyutuyla incelense dahi, örgütün ne kadar titiz ve kusursuz bir plan dahilinde ve büyük bir gizlilikle hareket ettiği gözlemlenebilecektir. Üstelik FETÖ, zannedilenin aksine sınav sorularını, kendisini güvende hissettiği AK Parti iktidarı döneminden çok daha önce mensuplarına vermeye başlamıştır. Anayasal düzeni yıkma suçlamasıyla tutuklanan ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılan sanık Yarbay Levent Türkkkan emniyetteki ifadesinde, 1989 yılında Askeri Liselere giriş sınavı öncesi kendisine sınav sorularının verildiğini itiraf etmiştir.

Örgüt, sadece sınav sorularını vermekle yetinmemiş, adayın başarılı olması durumunda sağlık testinden geçebilmesi için de gerekli önlemleri almıştır. Adayın sağlık probleminin ilgili kadroya yerleşmesini engelleyebilecek boyutta olduğu durumlarda, Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) başta olmak üzere yoğun olarak örgütlenilmiş olan kurumlara sevk edilen adayların “sağlam” raporu almaları sağlanmıştır. Emekli Jandarma Albay Mustafa Onsel, Bekir Ercan Van isimli bir örgüt üyesinin “R” harfini söyleyemediği halde örgütün kurmuş olduğu bu sağlık ağı sayesinde tuğgeneralliğe kadar yükseldiğini iddia etmektedir (Önsel, 2023). Sanık Bekir Ercan Van’ın hem adında hem de rütbesinde “R” harfi olması, onun adına ilk bakışta büyük bir talihsizlik gibi görünse de, FETÖ için örgüte bağlılık ve sadakat söz konusu olduğunda çözülemeyecek problem yoktur.¹⁷ Örgütten beklendiği üzere, tüm bu usulsüzlükler, azami gizlilik politikası ile yürütülmüştür.

Machiavelli de eserinde, niyetlerini gizlemeyi başaran hükümdarlardan övgüyle bahseder.

Papa Altıncı Alexander Dük oğlu [Cesare] artık kimsenin ne gücüne ne de talihine bağımlı olmamaya karar verdi. İlkın, Roma’da Orsinilerin ve Colönnaların partilerini zayıflattı; bunun için, onları tutan tüm beyzadeleri ihsana boğarak, kendine bağlayarak gönüllerini kazandı. Meziyetlerine, göre, onları sivil ya da askeri yöneticilik görevleriyle onurlandırdı. Birkaç ay içinde bunların eski efendilerine bağlılıkları söndü ve bütünüyle Dük’e yöneldi. Sonra, Colönnaların kuvvetlerini dağıtmış olarak Orsinilerin başta gelenlerine vurmak üzere fırsat kolladı; fırsat eksik olmadı, o da kaçırmadı [...] Prestijini yeniden sağladıktan sonra bir daha hiçbir yabancı müttefiğe belbağlamamak ve kendininkileri hiç tehlikeye atmamak için şeytanca bir yola başvurdu. *Ve niyetlerini gizlemeyi öylesine iyi becerdi ki* Orsiniler bile, onun eski milis komutanı Paulo Orsini’yi araya koyarak onunla yeniden barışmak istediler (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 65-66).

Gülen’in de gerçek niyetini belli etmeme ve işini asla şansa bırakmama stratejisi üzerine kurmuş olduğu bu sistemde, çözülmesi en zor olan sistemi -hücre tipi yapılanma yöntemini- benimsemesi yine şaşırtıcı olmasa gerek.¹⁸

3.2. Gayri Milli İstihbarat Örgütü: FETÖ

Bu aşamada belirtmek gerekir ki FETÖ sadece bir terör örgütü değildir. Bir istihbarat örgütü özelliklerine de sahiptir. Gizlilik ve ketumluk gibi özelliklerin gerektirdiği şekilde örgüt üyelerinin kod adı kullanmaları ve yine istihbarat terimlerine ve uygulamalarına aşina olmaları ve bunları bir istihbarat örgütü gibi etkin bir şekilde kullanabilmeleri, örgütün istihbarat ağına sahip olduğuna ve bir istihbarat kurumu gibi çalıştığına işaret etmektedir. Milli İstihbarat Teşkilatı’nca hazırlanmış

¹⁷ Örgütün TSK’daki yolsuzluklarının ve usulsüzlüklerinin anlatıldığı kapsamlı bir çalışma için bkz. Ahmet Şık, (2017), *İmanın Ordusu*, Kırmızı Kedi Yayınları.

¹⁸ Hücre tipi yapılanmaya ilişkin kapsamlı çalışmalar için bkz; Frederic P. Miller (2009), *Clandestine Cell System: Philosophy, Organized crime, Undercover, Special forces, Signals intelligence, Covert operation, Clandestine operation, ... Double agent, Leaderless resistance*, Germany Alphascript Publishing; Derek Jones (2009), *Understanding the Form, Function, and Logic of Clandestine Cellular Networks: The First Step in Effective Counternetwork Operations*, School of Advanced Military Studies.

olan İstihbarat Sözlüğü incelendiğinde, bu sözlükte yer alan terimlerin ve enstrümanların neredeyse tamamının örgüt tarafından aktif bir biçimde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Açık (beyaz) ve kara propaganda, açık hat, angaje, asimetrik savaş, bal tuzağı, baskı grubu, beyin yıkama, bilişimsel propaganda, bilmesi gereken ilkesi/prensibi, biyografik ve biyometrik istihbarat, böcek, bölümlenme (kompartımantasyon- hücre tipi yapılanma), coğrafi istihbarat, deşifre, dezenformasyon (bilgi çarpıtma), espionaj, intersepsiyon, etki ajanı (akıl adam), fişleme, fiziki takip, fotogrametri ve fotoğraf istihbaratı, gayrinizami harp, gönüllü (kendi gelen), hedef kişisi, hücre, izolasyon, maske hikaye, muhabere ve muharebe, ifşa, istihbarat ve karşı istihbarat, kuluçka, muhbir, müstear ad (takma/kod ad), örtülü önleme faaliyeti, paravan (kılıf), propaganda ve provokasyon örgüt tarafından bilinen ve kullanılan yöntemlerdir (MİT).

Alfabetik sıra ile sunduğumuz bu istihbari verilerin tamamı, FETÖ'nün aşına olduğu ve varlığını sürdürebilmek, faaliyet alanını genişletmek ve kendisi için tehdit oluşturduğunu düşündükleri kişi ve kurumları bertaraf etmek maksadıyla başvurduğu mekanizmalardan sadece birkaçıdır. FETÖ'nün istihbarat faaliyetlerinin tamamını ayrıntılı bir biçimde incelemek ayrı bir çalışmanın konusu olmayı gerektirdiğinden, bu bölümde kısaca bu faaliyetlerden birkaçına Makyavelist öğreti çerçevesinde değinmekle yetiniyoruz.

Örgüt, son teknoloji cihazlarla kendisine tehdit oluşturma potansiyeli olan siyaset, asker ve bürokrasi içerisinde yüksek profilli kişileri düzenli olarak dinlemiştir. Halihazırda darbe girişimi davasından tutuklu bulunan sanık Levent Türkan, Genelkurmay eski başkanı Hulusi Akar'ın emir subaylığını yaptığı dönemde, örgütün Genelkurmay başkanı ve Genelkurmay ikinci başkanını böcek adı verilen ses kayıt cihazları aracılığıyla uzun süre dinlediklerini itiraf etmiştir (Uzun vd., 2017: 34). Örgüt, sadece kendisi için tehdit olarak gördüğü unsurları değil, örgütün önde gelen isimlerini de dinlemekte beis görmemiştir. Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen TUBİTAK ve TİB'de görevli 28 sanığın yargılandığı "böcek davasında", örgütün kozmik oda, MİT tırları ve 17-25 Aralık operasyonları süreçlerinde görev üstlenen ve örgüt talimatları doğrultusunda hareket eden üst düzey örgüt yöneticileri, hâkim, savcı ve gazetecilerin telefonlarını dinlediği tespiti yapılmıştır. Örgütün sadece tehdit olarak gördüğü kişileri dinlemekle yetinmeyip aynı zamanda kendi mensuplarını da dinlemesi, hem işini asla şansa bırakmak istememesinin hem de istihbaratçılıkta sık karşılaşılan ikili (çift taraflı) ajan riskini sıfıra indirmek istemesinin bir göstergesidir.

Ancak bu durum, sadece örgütün ihtiyatı elden bırakmaması ve sürekli bir teyakkuz halinde olması ile de açıklanamaz. Tüm dini ve dini görünümlü yapılanmalarda aşına olunduğu üzere Fethullahçı Terör Örgütü de örgüt liderinin "kerametleri" olduğu iddiasındadır (Arslan, 2017: 34). Örgüt lideri, örgütün üst düzey mensuplarını dahi onların haberi olmaksızın dinleme yapmak suretiyle, onların sormayı planladıkları soruları ve konuşmayı planladıkları meseleleri önceden elde etmiş ve onlar sorularını sormadan evvel onların sorularını yanıtlayarak ve toplantıda gündeme getirmeyi planladıkları meseleleri önceden gündeme alarak, yakın çevresinde keramet ehli olduğu yönünde bir imaj çizmiştir.

Örgütün “bilmesi gereken prensibine” çok önem verdiğinden ve bu prensibi başarılı bir şekilde uygulayabilmek için “hücre tipi yapılanma” yöntemini benimsediğinden bahsetmiştik. Bir istihbarat uygulaması olarak bilinen “bilmesi gereken prensibi”, FETÖ tarafından belki de istihbarat kurumlarının bile uygulayamadığı titizlik derecesinde uygulanmıştır. Bu prensip, örgüt üyelerinin deşifre olmaları durumunda ve bu üyelerin konuşmaları ihtimalinde, örgütün alacağı hasarı asgari seviyede tutmayı ve akabinde gerekli aksiyonları alarak hiyerarşi ağını belirli bir noktada kesmeyi ve örgütün tamamen deşifre olmasını engellemeyi amaçlar. Bu prensibin başarılı bir şekilde işleyebilmesi için “hücre tipi yapılanma” olarak bilinen strateji ile hareket edilmesi gerekmektedir.

17-25 Aralık 2013 sonrası darbe girişimine kadar paralel devlet yapılanması adı altında, 15 Temmuz sonrası ise Fethullahçı Terör Örgütü adı altında yurt çapında yürütülen operasyonların yaklaşık 12 yıldır devam ediyor olması, hücre tipi yapılanmanın doğal sonucudur. Bu yapılanma tipinde örgüt mensupları, örgüt hiyerarşisinden genel olarak haberdar olsalar da örgütün hiyerarşi ağını deşifre edebilecek bilgiye sahip değildirler. Daha doğru bir ifadeyle örgüt mensupları, hiyerarşideki pozisyonlara soyut olarak hakimken, somut olarak bu pozisyonlarda hangi örgüt mensuplarının görev üstlendiği bilgisini tam olarak haiz değildirler. İstisnaları olmakla birlikte, örgütün sorumlu kanadı sadece hiyerarşide kendisinin bir altında ve bir üstünde bulunan kişiler ile irtibatlıdır. Örgüt bu hücreleri bilinçli olarak küçük gruplardan oluşturur. Bu hücreler genellikle beş kişiden oluşur. Örneğin, örgütün en temel birimleri olan, üniversite öğrencilerinin konakladıkları evlerin her biri birer hücredir.

Ancak örgütün mahrem olarak kategorize ettiği Türk Silahlı Kuvvetleri gibi yapılanmalarda risk büyük olduğundan hücre daha da küçültülür. Mahrem kurumlarda hücreler, gruplardan değil tek bir kişiden oluşur. Daha basit anlatımla örgüt, ev ve yurt gibi legal görünümlü birimlerde hücrelerini grup olarak oluştururken, mahrem olarak gördüğü ve asla deşifre edilmemesi gerektiğini düşündüğü birimlerde tek kişilik hücreler kurmuştur (Uzun vd., 2017: 62-63). Her bir hücreden sorumlu bir örgüt abisi bulunmaktadır. Örgüt, hücre tipi yapılanmayı daha da karmaşık bir hale getirmek için hücre ile hücreden sorumlu birimlerin görevlerinin de aynı olmamasına dikkat etmiştir. Kara Harp Okulu öğrencisinden sorumlu örgüt abisi, Milli Eğitim Bakanlığı personeli, yahut Kuleli Askeri Lisesi’ndeki bir hücreden sorumlu örgüt abisi, Diyanet İşleri Başkanlığı personeli olabilmektedir. Ayrıca, hücreler tek kişiden olduğundan, bu hücreler, aynı kurumlarda eğitim almalarına yahut çalışmalarına rağmen birbirlerinin varlığından haberdar değildirler. Bu husus iddianamelere de yansımış ve örgüt üyeleri ifadelerinde, çoğu şahıs hakkında örgüt mensubu oldukları hakkında kesin malumatlarının olmadığını ancak şüphelendiği kişiler olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu durum, örgütün özellikle mahrem birimlerinin tasfiyesi sırasında çok daha ciddi bir çabayı gerektirmiştir ve halen gerektirmektedir. Gerçekten de örgütün legal görünümlü yapılanması, etkin pişmanlıktan faydalanan örgüt üyelerince çok daha kolay ve hızlı bir şekilde deşifre edilmişken, TSK ve MİT gibi tek kişilik hücrelerden oluşan birimlerde bu tasfiye süreci çok daha yavaş ilerlemektedir. FETÖ’nün hücre tipi yapılanmasında ele aldığımız bu hususlar, hem mahrem

yapılanmanın tasfiyesini geciktirmiş hem de daha önemlisi 15 Temmuz kanlı darbe girişiminin gerçekleşmesine sebebiyet vermiştir. Örgütün, diğer örgütlerin aksine oldukça karmaşık bir hiyerarşik yapılanmaya sahip olması, bilhassa mahrem birimlerdeki çözülmeyi daha da zorlaştırmaktadır. Gerçekten de bir generalin bir öğretmenden emir alabildiği, bir emniyet genel müdürünün yahut mülki amirin sağlık personelinin emirleri doğrultusunda hareket ettiği bir hiyerarşik yapılanmayı deşifre etmek, tahmin edileceği üzere oldukça meşakkatli bir süreçtir.

Hücre tipi yapılanma, başta Hizbullah olmak üzere birçok örgütün benimsediği bir yöntemdir. Dolayısıyla, bu yapılanmanın FETÖ'ye özgü bir yöntem olduğu söylenemez. Ancak örgütün üye sayısının olağanüstü bir seviyeye ulaşması, yasal görünümlü kurumlarıyla orta büyüklükte bir devlet gücüne erişmiş olması ve tüm bunları yaparken gizli ajandasını uzun yıllar boyunca saklamayı başarması, bu sistemi belki de en etkili kullanan örgütlerden biri olduğunu göstermektedir. Bu faktörler göz önüne alındığında, FETÖ'nün hücre tipi yapılanmayı kendine özgü bir biçimde başarıyla uyguladığı söylenebilir.

FETÖ'nün istihbarat örgütü gibi hareket etmesinin yanısıra, diğer istihbarat örgütleriyle de ilişkisinin olduğu yönünde ciddi iddialar bulunmaktadır. Gazeteci Necip Hablemitoğlu'nun bu iddiaları araştırdığı sırada bir suikasta kurban edilmesi, bu iddiaları daha da güçlendirmektedir. Hablemitoğlu, devlet içerisindeki illegal yapılanmaları kaleme aldığı *Köstebek* isimli kitabında FETÖ'nün istihbarat kurumları ile olan ilişkisini şu şekilde açıklamaktadır.

Şeyhleri ABD'de yaşayan, ancak kendi ülkesinde Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanan; CIA, MI6 ve BND gibi yabancı ülke istihbarat örgütlerine taşeronluk yapan bir cemaate mensup müritlerin, asli görevi kendileri ile mücadele etmek olan istihbarat birimlerinde kadrolaşabileceğini, devletin gücünü, devleti savunanlara karşı kullanabilecek düzeye gelebileceklerini kim tahmin edebilir ki? “Köstebek” bu ihanet öyküsünün adıdır. (Hablemitoğlu, 2015: 13)

Örgüt'ün istihbarat kurumlarıyla içli dışlı olduğu yönündeki bu iddialar nedeniyle rahatsızlık duyduğu ve bu iddiaların ilk elden örtbas edilmesi, iddialar kamu ile paylaşıldı ise de ortaya çıkan tahribatın minimum düzeye indirilmesi için özel çaba sarf ettiği bilinmektedir. Nitekim, örgütün sözde emniyet imamı Kemalettin Özdemir, Ankara 28. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen dava duruşmasında, örgütün Hablemitoğlu'na üzerinde çalıştığı kitabı yayımlamaması için o dönem için yüklü bir miktara tekabül eden 250.000 TL teklif ettiğini itiraf etmiştir (Akçatepe, 2024).

Örgütün istihbaratı ele geçirmesi, ülkenin istihbaratçılık tarihi açısından ne yazık ki kara bir leke olarak değerlendirilebilir. Tüm kurumlara nüfuz ettiği ve devletin en ince yapılarına kadar sızmayı başardığı bir durumda dahi, bir örgütün istihbarat birimlerini ele geçirmesi, tarifi ve telafisi mümkün olmayan bir zafiyettir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, (i) FETÖ'nün kendine özgü niteliklere sahip olması, (ii) ajandalarını istihbarat birimleri nezdinde dahi gizli tutabilmesi ve daha da önemlisi, (iii) sosyal ve tarihsel travmaları suistimal ederek kendisini sahip olduğu beşerî sermaye aracılığıyla alternatifsiz bir müttefik konumuna yerleştirmesi, iktidara gelen gruplarla

“ortak düşmanları” tasfiye etmeye yönelik projelerin yürütücüsü rolünü üstlenmesini sağlamıştır. Tüm bu koşullar, nihayetinde istihbaratın da örgütün kontrolüne geçmesiyle sonuçlanmıştır.

Burada istihbarat ile kastedilen yalnızca Milli İstihbarat Teşkilatı değildir. Örgüt, Emniyet İstihbarat Daire Başkanlığı’nı ele geçirmek için özel bir proje yürütmüştür. Bu konuda sayısız örnek sunulabilir; ancak bu aşamada, örgütün kirli oyunlarla istihbaratı nasıl kontrol altına aldığına ilişkin yalnızca bir örnekle yetinilecektir. Örgüt, projesi için tehdit olarak gördüğü isimleri çeşitli manipülasyonlarla Emniyet İstihbarat Dairesi’nden birer birer uzaklaştırmıştır. Bu isimlerden biri de İstihbarat Daire Başkan Yardımcısı Mustafa Gülcü’dür. Hanefi Avcı, 2010 yılında yayımlanan ve büyük yankı uyandıran “Haliç’te Yaşayan Simonlar: Dün Devlet Bugün Cemaat” adlı kitabında, Gülcü’nün tasfiye edilmesini “ibretlik bir vaka” olarak nitelendirmektedir (Avcı, 2010: 466). Mustafa Gülcü, Emniyet içerisinde muhafazakâr bir çizgiden gelen, ancak inançlarını görevine karıştırmayan, çok okuyan ve astlarına da okumalarını tavsiye eden, analitik düşünme yetisi yüksek bir müdür olarak tanınmaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından göreve getirilen Gülcü, dönemin İçişleri Bakanı’nın da en güvendiği isimlerden biridir. Hanefi Avcı’ya göre, Gülcü’nün “en büyük mücadelesi, Fethullah Gülen cemaatinin Emniyet içerisindeki yapılanmasını deşifre etmeye yönelikti” (Avcı, 2010: 466).

1990’larda Fethullahçılar tarafından el altından desteklenen “Takunyalılar Operasyonu” sonucunda irticacı olarak fişlenen Mustafa Gülcü, görevden uzaklaştırılmıştı. Ancak, AK Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte İstihbarat Daire Başkan Yardımcılığı görevine atanmış ve Daire Başkanlığı pozisyonu için en güçlü adaylardan biri haline gelmiştir.

Yıllar sonra İstihbarat Dairesi Başkanlığı için yine Mustafa Gülcü’nün adı geçse de Fethullahçılar bunu engellemek için varını yoğunu ortaya koydu. Hatta bunun için Gülcü’nün daha üst makam olan Emniyet Genel Müdür Yardımcılığı’na getirilmesine bile sessiz kaldılar. Gülcü’nün gelmesi engellenen İstihbarat Daire Başkanlığı’na ise tanıdık bir isim, İstanbul Valisi Erol Çakır’ın hakkında Fethullahçı olduğuna dair sicil doldurduğu, Hrant Dink suikastı sanıklarıyla karanlık bağlantıları olduğu belirlenen Ramazan Akyürek atandı (Şık, 2017: 67).

Bu süreçte isimsiz ihbar mektuplarıyla Gülcü hakkında karalama kampanyası başlatan Fethullahçıların sarfettiği olağanüstü çabaya Avcı, kitabında şu şekilde yer vermektedir.

Gülcü’yü hedef alan ihbar mektubu o kadar geniş ve detaylıdır ki, en az 20 kişilik bir ekip her imkanı kullanarak aylarca çalışsa ancak bu kadar kapsamlı bilgi toplayabilirdi, [...] Tek amaç cemaatin Emniyet’teki bir numaralı hedefi Mustafa Gülcü’yü silmekten başka bir şey değildir. [Bu amaç], cemaat için Ergenekon operasyonu kadar önemli bir olaydır (Avcı, 2010: 467-73).

İstihbarat birimlerinin örgüt tarafından ele geçirilmesi, Machiavelli’nin hastalıkların geç teşhis edilmesine dair yaptığı tespitlerle bire bir örtüşmektedir. İstihbarat ağını örgüte kaptıran bir devlet, zamanında aksiyon almayı başaramadığı gibi, bu aksiyonu alacak cesaretteki kişi ve kurumların da hızla tespit edilip tasfiye edilmesiyle karşı karşıya kalacaktır. Şöyle ki, örgüte yönelik herhangi bir hamle girişimi, istihbarat ağını mensuplarıyla donatmış olan örgütün bilgisi dışında gerçekleşmeyecek; bu da örgüte karşı yürütülecek tüm operasyonların, belki de devletten önce

örgüt tarafından öğrenilmesine yol açacaktır. Bu durumun vahameti ve istihbarat kurumlarının ele geçirilmesinin yarattığı çaresizlik, döneme ilişkin hazırlanan raporlarda açıkça görülmektedir.

Bu cemaat, Emniyet Genel Müdür Yardımcıları, Genel Müdür Özel Kalem başta olmak üzere birçok yere eleman yerleştirmişlerdir. Bu yazının İçişleri Bakanlığı'nda herhangi bir birime gönderilmesi halinde, aynı dakikada haberleri olacak ve yeni stratejiler tayin edeceklerdir (Şık, 2017: 79).

3.3. Hizmetten Hezimete Evrilişin Kritik Eşiği: 17-25 Aralık 2013

2010 yılında yapılan kapsamlı anayasa değişikliğini içeren referandum sürecinde örgüt lideri "gerekirse mezdaki ölüleri kaldırıp evet oyu verdirmek lazım" şeklinde bir yaklaşım sergileyerek, mevcut iktidara sınırsız destek açıklaması yaparken, yalnızca dört yıl sonra aynı iktidarla kanlı bıçaklı olacaktır (Habertürk, 2010). İktidar ile Gülen grubunun ortaklığı, bir yönüyle zorunluluktan ileri gelmektedir. Cumhuriyet tarihinin aynı zamanda darbe ve darbe girişimleri tarihi olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda ve bununla beraber yüksek yargının özellikle de Anayasa Mahkemesi'nin militan/savunmacı demokrasi doktrinine dayanarak, kurulduğu 1961 yılından itibaren yaklaşık yarım asır içerisinde 25 adet siyasi partinin önemli bir kısmını "laiklik karşıtı eylemlerin odağı oldukları" gerekçesiyle kapatması ve son olarak halkın yaklaşık yarısının oyunu almış bir iktidarın da aynı akıbetten son anda kurtulabilmiş olması, AK Parti iktidarı ile Gülen grubunun yakınlaşmasını anlayabilmemizde bize yardımcı olabilecek gelişmelerdir. Cemaatin yetişmiş insana yaptığı yatırım ile iktidarın beşerî sermayeye duyduğu ihtiyaç birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkan bu zorunlu ittifak çok da şaşırtıcı değildir.

Machiavelli de aktörleri ittifaka zorlayan şartları değerlendirdiği bölümde yanlış olduğu iddia edilen ittifakların zorunluluktan kaynaklandığı durumlarda, müttefiklerin kınanamayacağını şu şekilde ifade etmektedir.

Kral Louis'yi İtalya'ya getiren, onun gelişyle Lombardiya'nın yarısını ellerine geçirebileceklerini uman Venediklilerin hırsı oldu. Onu bu oyunu kabul ettiği için asla kınamak istemiyorum: İtalya'ya ayak basmak isteyen ama selefi Charles'ın tutumundan ötürü bütüncapıların yüzüne kapandığı, hiçbir dostu sahip olmadığı bir yerde önüne çıkan dostlukları kabullenmek zorunda kaldı; ve bu kararında aslında sonunda haklı çıkacaktı eğer öteki hataları işlememiş olsaydı (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 48).

Paylaştığımız bu paragrafın son cümlesi oldukça ilginçtir çünkü muktedirin, müttefikinin kendisine karşı çıkabilecek kadar güçlenmesine sebep olacak riskleri aldığı durumlarda, bugünün müttefikinin yarının en güçlü düşmanı olabileceğini öngörebilmesi ve bu ihtimale binaen gerekli tedbirleri alması gerekir.

Tabandan tavana doğru tedrici ancak geniş çaplı bir yayılma politikası güden bir oluşum ile, siyasetin doğası gereği tavandan tabana doğru yönetim anlayışına sahip bir siyasi iktidarın ortada bir yerde çıkarlarının çatışması ve ittifaklarının bozulması aslında çok da şaşırtıcı değildir. Gerçekten de askeri ve yargı vesayeti tehlikesinin özellikle 2010 Anayasa değişikliği sonrası ortadan kalkması, iktidar ile Gülen grubunu çatışacakları orta bir yerde buluşturmuştur. Başka bir ifadeyle, ortak düşmanların (yüksek yargı ve ordu), Ergenekon ve Balyoz operasyonları ile ve

yargıyı “hizaya getiren” kapsamlı 2010 anayasa değişikliği aracılığıyla bertaraf edilmesi, bu iki güç arasındaki çatışmaya da zemin hazırlamıştır. Her ne kadar sıcak savaş 17 Aralık 2013 tarihinde başlamış olsa da, 2010 yılında İsrail’in Mavi Marmara saldırısı sonrası örgüt liderinin “otoriteden izin alınmalıydı”¹⁹ çıkışı ve 2012 yılında MİT Müsteşarı’nın ifadeye çağırılması sonrası iktidar ile cemaat arasında soğuk savaş olduğu yönünde izlenim oluşturmaktaydı. İki grubun da birbirlerine karşı duyduğu güvensizlik, 2013 yılının yaz aylarında patlayan Gezi Parkı protestolarında ayyuka çıkmıştır.

Gezi olayları sırasında Gülen grubunun medya organlarından yeterli desteği bulamayan, aksine ikircikli bir tavır ile karşılaşan iktidardan önemli bir hamle gelmiş ve dersanelerin kapatılacağına ilişkin tartışmalar ile sıcak çatışmanın fitili de bu şekilde ateşlenmiştir. Zaman gazetesinin on yıllarca sürdürdüğü sözde “mutedil” duruştan eser kalmamış ve gazetenin “Eğitime Büyük Darbe” manşeti savaşı fiilen başlatmıştır (Zaman, 2013). Şüphesiz dersanelerin kapatılması, rastgele seçilmiş bir hamle değildir. FETÖ’nün, genç beyinleri bu kurumlar vasıtasıyla devşirdiği dikkate alındığında, bu kurumlara vurulacak darbe, cemaatin en değerli varlığını -beşerî sermayesini- tehdit edecektir.

Örgütü 17-25 Aralık sürecine, yani iktidar ile doğrudan savaşmayı göze alma noktasına götüren hamlenin dersanelerin kapatılması girişimi olması, bu yönüyle oldukça önemlidir. İktidar, bu yapının nitelikli eleman ihtiyacının dersaneler vasıtasıyla çözüldüğü gerçeğinin farkındadır. Gerçekten de örgütün yetişmiş eleman devşirme sistemini bir piramide benzetecek olursak, piramidin en altında dersaneler yer almaktadır. Burada başarılı olanlar üniversitelere yerleştirilmektedir. Piramit yukarı çıktıkça daraldığına göre dersane aşamasında bazı adaylar elenmektedir. Üniversite sınavı, örgütün eleman devşirmesinde kullandığı ilk filtredir. Bu filtreden geçmeyi başaranlar, piramidin bir üst basamağına ulaşır. Bu nedenle üniversite öğrencilerinin konaklayabileceği örgüte ait ev ve yurtlara ihtiyaç vardır.

Lisans eğitimi sırasında, örgütten ayrılışlar vakidir. Ancak bu ayrılıklar, örgütün makul kabul ettiği “fire seviyesinde” kaldığı sürece örgüt için problem teşkil etmemektedir. Örgüt tabana yayıldıkça ve kamu kurumlarında kendisine tahsis edilen kadro derinliği arttıkça, örgütten ayrılışların sayısı azalacağı gibi, piramidin en alt tabakasında -dersane aşamasında- örgütün tedrisatından geçmemiş kişiler de sonraki basamaklarda örgüte dahil olmaya başlayacaktır. Bu kişilerin sisteme entegre edilmesi örgüt için güç değildir. Ancak temelden yetişmemiş/yetiştirilmemiş ve piramide sonradan dahil olmuş adayların örgütün güvenini kazanması pek kolay değildir.

Örgütün bu kadar kolay eleman devşirmesinin tek nedeni eğitimde başarılı politikalar izlemesi değildir elbette. Özellikle üst düzey kamu kurumlarına yerleşmenin öncelikli şartı, cemaatin hazırladığı listelere girebilmekte yatmaktadır. Bu da ister istemez cemaate rağbeti artırmaktadır. Çıkar ilişkilerinin yanı sıra, zorunluluk halleri de cemaate rağbeti artıran faktörlerden biridir. Mevcut iktidar, lisans öğrencilerine konaklama imkanı sunma noktasında iyi bir sınav ortaya

¹⁹ Kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Umut Uzer, ‘Turkish-Israeli Relations: Their Rise and Fall’, Middle East Policy, Vol. 20, No. 1 (2013), 101.

koyamamıştır. Bir yanda kurulan yeni üniversiteler ve sayıları hızla artan kontenjanlar, öte yanda ise kamunun sunduğu kısıtlı konaklama imkanları, örgütün bu boşluğu görmesini ve anında aksiyon almasını sağlayan önemli bir faktördür. Örgüt, bu krizi de fırsata çevirmiştir. Normal şartlarda bu yapılanma ile herhangi bir irtibat kurma ihtiyacı duymayan ve bu yapı ile yollarının kesişmesi beklenmeyen kişilerin, ekonomik imkansızlıklar gibi nedenlerle bu yapılanma içerisine girmek durumunda kalmış oldukları gerçeği yadsınamaz.

Lisans eğitimini başarıyla tamamlayanlar, sahip oldukları niteliklere, kurum sınavları ve kamu personeli seçme sınavı ve yabancı dil sınavlarında almış oldukları puanlara ve taleplerine göre örgütün ilgili birimlerine yönlendirilmekte ve nitelikleri ölçüsünde piramidin bir üst seviyesine tırmanmaktadırlar. Bu aşamada, nitelik ile kastettiğimiz şeyin liyakatten ziyade cemaate gönül bağlılığı olduğunu belirtmeye bile gerek yok.

Özetle dershaneler, örgütün eleman devşirme yuvasıdır. Bu kurumlara vurulacak bir darbe, örgütün yetişmiş personel ihtiyacını sekteye uğratacak ve uzun vadede örgütün personel ihtiyacını karşılayamayacak bir noktaya gelmesine sebebiyet verecektir. Her ortam ve şartta, düşmanına doğrudan cephe almak yerine hasımlarını ustalıkla bertaraf eden “cemaat”, bu kez sert kayaya çarpmıştır. İktidar tarafından atılacak bir sonraki adımın, cemaatin tedrici olarak ortaklıktan atılması olduğunun bilincinde olan cemaat, önce yeni kadrolara yapılacak atamalarda müntesiplerini bu kadrolara yerleştiremeyeceğinin ve zamanla eski kadrolarının da tasfiye edileceğinin farkındadır.

Sabırla ortaya konulan yarım asırlık emek ve çabanın bu şekilde ziyan olmasını kabullenmek istemeyen yapılanma, kamuda tasfiyeler başlamadan hamlesini yapmalıdır. Machiavelli, savaşın kaçınılmaz olduğu durumlarda savaştan kaçınmanın büyük bir hata olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: “Savaştan kaçınacağım diye asla bir karışıklık çıkmasına meydan vermemek gerekir, zira asla kaçınılmaz olan bir şey senin aleyhine olmak üzere ancak geciktirilebilir” (Machiavelli-Çev. Güvenç, 1994: 50).

Gülen grubu, ilk aşamada elindeki görece küçük kozları öne sürerek iktidarın tepkisini ölçmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, Taraf gazetesinde yayımlanan 2004 tarihli MGK eylem planında, Gülen cemaatinin etkisizleştirilmesi/bitirilmesi yönünde hazırlanan stratejinin altında Erdoğan’ın da imzasının olduğu özellikle vurgulanmıştır. Diğer yandan, Zaman gazetesi yıllardır eleştirdiği Doğan/Kartel medya çizgisine yaklaşıp, “ılımlı” duruşundan ödün vermiş ve dershanelerin kapatılmasını, daha önce de ifade ettiğimiz üzere, “Eğitime Büyük Darbe” manşetiyle duyurmuştur. Cemaat, bu stratejiyle hem iktidara elinde daha güçlü kozlar bulunduğu mesajını vermeyi, hem de eski ortağını yeniden masaya davet etmeyi hedeflemiştir. Ancak bu yaklaşım, cemaatin Erdoğan’ı iyi tanımadığını da kanıtlamaktadır. Erdoğan, cemaati bitirme konusunda kararlıdır. Tıpkı Machiavelli’nin kargaşadan kaçınmanın ya kaosu sadece erteleyeceği ya da bazen daha büyük kaoslara yol açacağını savunması gibi, Fethullah Gülen de geri dönüş ihtimalinin kalmadığını anlayacak ve elindeki daha güçlü kozları devreye sokacaktır.

2010 yılında İsrail'in Mavi Marmara saldırısı sonrası “İsrail'in onayı olmadan hareket etmek otoriteye başkaldırıdır” çıkışıyla tepkileri üzerine çeken Gülen, yaklaşık dört yıl sonra otoriteye savaş ilan edecektir. 17 ve 25 Aralık 2013 tarihlerinde bakan çocuklarına ve iktidara yakın iş adamlarına yapılan operasyonlar, Gülen kanadında “yolsuzluk ve rüşvet operasyonu”²⁰ şeklinde lanse edilirken, iktidar anında reaksiyon göstererek bu operasyonları, “siyasi kumpas ve darbe”²¹ olarak tanımlayacaktır. 31 Mart 2014 yerel seçimleri öncesinde, siyasi iktidarı devirmek için her yolu deneyen ve yaklaşan seçimleri sabote etmeye çalışan Gülen grubu karşısında, halkın önemli bir kısmı Erdoğan'ı bu yapıyla mücadele edebilecek tek lider olarak görmüştür. Erdoğan'ı her koşulda destekleyen büyük bir kitlenin yanı sıra, birçok muhalif seçmen de Gülenistlerin tehdit ve manipülasyon çabalarına ve yolsuzluk iddialarına rağmen, ülke yönetimini cemaate bırakmaktansa AKP'yi “ehveni şer” olarak görerek tercihini bu yönde yapmıştır.

Bu noktada, Mart 2014 yerel seçimlerinde ortaya çıkan tablonun aslında pek de şaşırtıcı olmadığını idrak edebilmek için cemaatin toplumun geniş kesimleriyle olan sorunlu ilişkisini gözden geçirmek önemlidir. Gülen hareketi, özellikle Ergenekon ve Balyoz davaları sürecinde, kendilerini Atatürkçü ve solcu olarak tanımlayan grupların nefretini kazanmış, öncesinde ise 28 Şubatçıların yani muktedirin yanında saf tutarak Milli Görüşçülerin sempatilerini yitirmiştir. Siyasi yelpazedeki neredeyse tüm grupları karşısına alan cemaat, 17-25 Aralık sürecinde AK Partiyi yolsuzlukla suçlamaya başladığında birçok kesim için bu suçlamaların bir karşılığı olmamıştır. Toplumdaki birçok kesimin desteğini kaybeden bu yapı, kaset siyasetiyle sonuç alabileceğini düşünerek büyük bir stratejik hata yapmıştır.

Yapılan hataların belki de en büyüğü, cemaatin on yıllar boyunca toplumun çok farklı kesimleri üzerinde biriktirdiği nefretin, günün sonunda halkın tercihlerini etkileyeceği gerçeğini göz ardı etmesi ve Erdoğan'a karşı halktan destek bulacağı yönünde yanılgıya düşmesidir. Machiavelli'nin önceki bölümlerde ele aldığımız ve burada tekrar vurgulamakta fayda gördüğümüz görüşüne göre, “En iyi kale, halkın nefretini çekmemektir çünkü halk [hükümdarından] nefret ederse yaptırdığı kale [hükümdarı] kurtarmaz” (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 125). Başka bir deyişle, halkın güvenini yitirmekle kalmayıp düşmanlığını kazanmış bir hükümdarı koruyabilecek bir kale yoktur. Cemaatin toplumdaki neredeyse tüm ideolojik grupları karşısına alarak toplumda derin bir güvensizlik duygusu yarattığı bir ortamda, halkın büyük bir kısmının bu savaşta mevcut siyasi iktidarı desteklemesi, bu yönüyle pek de şaşırtıcı değildir.

Ses kayıtları ile siyaseti dizayn etme girişiminde bulunan bu grubun agresif hamlelerine karşı iktidar da boş durmamış ve “cemaatin kirli yüzünü” medya aracılığıyla kamuoyunun takdirine sunmuştur. 17- 25 Aralık sürecinin hemen akabinde, cemaatin uzun yıllar boyunca sınav sorularını çalarak müntesiplerine verdiğini ve sempatizanlarını usulsüz bir şekilde kamu kurumlarına yerleştirdiğini deşifre etmiştir. Şüphesiz cemaatin kirli yüzünün ortaya çıkması, bunlara izin

²⁰ ZamanAvustralya, “AKP Rejiminin Bitmeyen ve Bitmeyecek Kabusu: 17 Aralık, Rüşvet ve Yolsuzluk Operasyonu” (17.12.2022), <https://zamanaustralia.com/2022/12/akp-rejiminin-bitmeyen-ve-bitmeyecek-kabusu-17-aralik-rusvet-ve-yolsuzluk-operasyonu/> (Erişim Tarihi: 04.11.2024)

²¹ Kemal Gümüş, (2020) “17-25 Aralık'ın 7. Yılında FETÖ: Takiye, Kumpas ve Tasfiye”*Kriter*, Yıl:5 Sayı:52. <https://kriterdergi.com/siyaset/17-25-aralikin-7-yilinda-fetonun-yol-haritasi-takiye-kumpas-tasfiye> (23.12.2020)

verdiği ve/veya bu usulsüzlükleri görmezden geldiği gerekçesiyle iktidarı da zor durumda bırakacaktır. Ancak o dönemde hayatta kalma mücadelesi veren siyasi iktidar için bu yapının tasfiyesi, kendi itibarından daha önemli ve öncelikli bir meseledir. Kaybedilen itibar geri kazanılabilir. Kaybedilen iktidarın ise telafisi yoktur.

Örgütün, müntesiplerine sınav sorularını verdiği ve usulsüz bir şekilde onları kamu kurumlarına yerleştirdiği tüm yönleriyle deşifre edildiğinden, ortaya ilginç bir manzara çıkmaktadır. Sınav sorularını kendi mensuplarına servis ederek, milletin çocuklarının emeğini çalan hırsızlar, iktidarı yolsuzluk ve hırsızlık yapmakla suçlamaktadırlar. Daha basit anlatımla, milletin çocuklarının emeğini çalan hırsızlar, iktidarı milletin çocuklarının parasını çalmakla suçlamaktadır. Daha da basite indirgeyecek olursak, tescilli hırsızlar; düşmanın hırsızlığını da tescillemek için, emeğini çaldığı millettten yardım talep etmektedir.

FETÖ'nün bu iddialarına itibar eden seçmen dahi, isnadın kendisinden ziyade kim tarafından ileri sürüldüğü ile ilgilenmiş ve örgütün kendi çıkarlarını korumak ve yaklaşan yerel seçimleri sabotaj etmek maksadıyla iktidara bu suçlamaları yönelttiği kanaatine varmıştır. 2014 Mart yerel seçimleri, hem örgüt hem de iktidar için bir güvenoyu niteliğindedir. Bu nedenle Ak Parti'nin oylarının hissedilir bir oranda düşmesi, örgütün hayatta kalma umutlarını taze tutacaktır. Ancak örgüt, bu seçimlerde büyük bir yara almış ve kaset siyasetinin sonuç vermemesi üzerine, tasfiyesini geciktirmek için kendince bir dizi önlem almaya başlamıştır. *Bylock* bu önlemlerden sadece biridir. Ancak örgütün aldığı tedbirlerin pek bir anlamı olmayacaktır çünkü örgütü en iyi bilen, örgüt mensuplarını kamu kurumlarına yerleştirenlerdir. Machiavelli'nin de işaret ettiği üzere “bundan hiçbir zaman şaşmayan genel bir kural çıkarılabilir: bir başkasının yükselmesine sebep olan kendi sonunu hazırlar” (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 51).

Machiavelli'nin bu tespiti, hem iktidar hem de örgüt için geçerlidir ve burada kılıç her iki tarafı da kesmektedir. Şöyle ki; FETÖ, AK Parti iktidarı döneminde ortaya çıkmamıştır ancak altın çağını bu iktidar döneminde yaşamıştır. AK Parti de vesayet rejimini bertaraf edebilmek için FETÖ'nün beşerî sermayesinden istifade etmiştir. İktidarını yıkamasa da yıpratıcı kuvvetleri, kendi iradesiyle devletin kritik kurumlarına yerleştirmiştir. Ancak paralel devlet, bu süreçten çok daha zararlı çıkmıştır. Machiavelli'nin ifadesiyle, “iktidarın yükselmesine” katkıda bulunan FETÖ, bu süreçte kendi sonunu hazırlamıştır. On yıllar boyunca devletin kılcal damarlarına gizlice sızma prensibini başarıyla uygulayan örgüt, hükümetle arasının bozulma ihtimalini görmezden gelerek yahut çok daha hızlı kadrolaşma fırsatını kaçırmamak için bu riskin alınabilir bir risk olduğu düşüncesine kapılarak, çok uzun süre başarıyla yürüttüğü gizlilik ilkesini ihlal etmiş ve müntesiplerinin isim listelerini kurumlara yerleştirmek üzere hükümete teslim etmekte bir beis görmemiştir. Bu stratejik hatanın bedelini ise ağır bir şekilde ödemiştir. 2014 yerel seçimlerinden sonra başta emniyet ve yargı olmak üzere tüm kurumlarda kapsamlı bir tasfiye süreci başlatılmıştır. Erdoğan'ın kararlılığı karşısında günden güne eriyen ve yarım asırlık projenin başarısızlıkla sonuçlandığına şahit olan örgütün ise atılacak son bir kurşunu kalmıştır.

3.4. 15 Temmuz Kanlı Darbe Girişimi: Sonuca Giden Her Yol Mübahtır

15 Temmuz kanlı darbe girişimi süreci, hafızalarda tazeliğini korumaktadır. Bu nedenle, bu bölümde darbe girişimini ayrıntılı bir şekilde incelemek yerine Makyavelist öğreti bağlamında FETÖ'nün 15 Temmuz sürecinde uyguladığı stratejilere odaklanmayı yeterli görüyoruz. Cumhuriyet tarihi, aynı zamanda önemli tarihlerin de tarihidir. 27 Mayıs (1960 İhtilali), 12 Mart (1971 Ara Rejim), 12 Eylül (1980 darbesi ve 2010 Anayasa Değişikliği Referandumu), 28 Şubat (1997 Post Modern Darbe) nasıl ki hafızlarda yerini aldıysa, 15 Temmuz 2016 tarihi de Fethullahçı Terör Örgütü tarafından gerçekleştirilen kanlı darbe girişimi olarak darbeler tarihi arşivinde yerini almıştır.

Machiavelli, hükümdarın ve ülkesinin bekasına kasteden tehlikeleri hastalığa benzetmekte ve önceden teşhis olunması durumunda hastalığın tedavisinin nispeten kolay olduğunu ancak teşhisin gecikmesi durumunda tedavinin güçleşeceğini veciz bir biçimde ifade etmektedir.

Zira eğer hastalık uzun süre önceden kestirilirse kolayca tedavi edilebilir; ama son ana dek beklenirse, artık ilaç bir işe yaramaz, hastalık onulmaz duruma gelmiştir. Buna doktorların akciğer yangısıyla ilgili sözleri tam uyar: Başlangıçta, tedavisi kolaydır ama teşhisi güçtür; ama çok zaman akmışsa, hastalık daha başında uygun bir şekilde ele alınmamışsa, teşhisi kolay hale geldiğinde artık tedavisi güçtür. Devlet işleri de böyledir: Senin topraklarında meydana gelen hastalıkları önceden teşhis edersen, ki ama bu ancak bilge ve uzak görüşlü bir adamın yapabileceği bir şeydir çabuk iyileşirler; ama onları zamanında teşhis edemeyip herkesin gözüne görülecek kadar büyümelerine meydan verirken artık hiçbir ilaç kâr etmez (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 47).

Benzer şekilde, Terkoğlu ve Pehlivan, Fethullahçı Terör Örgütü'nü kanser hücresine benzeterek, bu yapının niyetlerinin geç tespit edilmesinin, bu yapılanmanın devlet içinde kontrolsüzce yayılmasına ve örgütlenmesine yol açtığını ayrıntılı olarak ele aldıkları eserlerine *Metastaz* adını vermişlerdir (Pehlivan ve Terkoğlu, 2019). Yazarlar bu adla, ülkenin içinde bulunduğu durumu, kanserin dördüncü ve tedavisi en zor evresine maruz kalmış umutsuz bir hastanın durumuna benzetmektedirler.

Bu aşamada hastalığın geç teşhis olunduğu tezine ilişkin birtakım itirazlar yöneltmesi de mümkündür. Bu yapılanmanın gerçek niyetini sorgulayan ve görünen yüzünün arkasında gizli ajandalarının olabileceğine işaret eden bir çok kişi ve kurum bu endişelerini dile getirmişlerdir. Kurum düzeyinde ve resmi olarak en ciddi tepki, 2004 yılında Milli Güvenlik Kurulu (MGK) tarafından verilmiş ve bu yapılanmanın devletin ve milletin çıkarlarına zarar verebilecek nitelikte bir örgütlenme içerisinde olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur. Bahsi geçen bu MGK kararı, ilk kez dershanelerin kapatılması tartışmaları sırasında, Fethullahçı Terör Örgütü'nün Ergenekon ve Balyoz Operasyonlarını yürütürken propaganda aracı olarak kullandığı Taraf gazetesinin manşetinde yayınlanmıştı (Taraf, 2013).

Ancak daha önce de belirtildiği üzere, gerek Cumhuriyet tarihinin darbe ve darbe girişimleri söz konusu olduğunda çok geniş bir repertuvara sahip olması, gerek ordu ve muhalefetin baskıcı laiklik anlayışı (Kuru, 2007) neticesinde iktidar-muktedir dikotomisinin zihinlere yerleşmiş olması ve yine bu bağlamda Mardin'in ortaya attığı çevre-merkez tezi (Mardin, 1973), Gülen grubu ile ilgili ortaya atılan iddiaların yeterince ciddiye alınmasının önüne geçen başat faktörler olmuşlardır. Eski

çevre (yeni merkez), bu uyarıları alışlageldik Kemalist refleks olarak değerlendirdiğinden, yapılan bu uyarılar dikkate alınmamış ve sonucunda Türkiye'nin tarihi düşmanlarının dahi veremediği zararı, Fethullahçı Terör Örgütü ülkeye verebilmiştir. Gazi meclis bombalanmış, emniyet kurumları ve özel harekât dairesi yerle bir edilmiş, yurt çapında 250'nin üzerinde şehit verilmiş ve belki de en önemlisi Türk demokrasisi bu süreçten en büyük yarayı alarak çıkmıştır.

Kendisi de bir darbeci olan ve eylemlerinin sonuçlarına katlanmak zorunda kalan Machiavelli, darbecilerin vahşet içeren eylemlerinin arkasında yatan sebepleri, onların motivasyonunu, kalkışma sonrası yaşadıkları yalnızlık ve terk edilmişlik duygusunu ve son kertede de onları bekleyen riskleri şu şekilde tahlil etmektedir.

Bir fesat çeviren tek başına hareket edemez ve kendisine yandaş olarak ancak gayrı-memnun olduklarını sandığı kimseleri alır; ama bir gayrı-memnuna duygularını açtığı andan başlayarak ona memnun olabilmenin yolunu da sağlamış olursun. Seni ihbar ederek hoşuna gidecek her şeye sahip olacağını umabilir. Öyle ki bu yolda sağlam bir kazanç, seninle ise kuşkulu ve rizikolu bir kazanç göreceğinden sana sadık kalması için ya az bulunur bir dostun ya da prensin inatçı bir düşmanı olması gerekir. Olanı kısa önerilere indirgemek üzere diyeceğim o ki darbecinin safında yalnızca karışıklık, korku, haset, ceza yeme kaygısı vardır; prensin safında ise, iktidar, yasalar, devletin ve yakınlarının desteği vardır. O derecede ki, tüm bu kozlara bir de halkın sevgisi eklenirse darbecinin görülmemiş bir gözükaralıkta olması gerekir. Zira darbesini indirmeden önce korku duyarsa da, indirdikten sonra daha da duyması gerekecektir, çünkü halk ona karşıdır ve hiçbir korunma beklentisi yoktur (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 113).

Örgütün darbeye kalkışmasının arkasında yatan sebepleri idrak edebilmek için 17-25 Aralık sürecini takip eden gelişmeleri doğru okumak gerekir. Darbenin başarısız olması ve örgütün bitme noktasına gelmesi nedeniyle bugün geriye doğru bir okuma yaparak, örgüte bu kalkışmayı yakıştıramayan, darbenin örgütün intiharı anlamına geleceğini ve bu nedenle darbenin bir “tiyatrodan” ibaret olduğunu iddia eden örgüt taraftarlarının bu yaklaşımı, manipülasyon, algı operasyonu ve propaganda yöntemlerini, en azından yurtdışında halen etkin bir şekilde kullandıklarını göstermektedir.²² Darbe girişimini ve arkasındaki nedenleri doğru bir şekilde tahlil edebilmek için darbenin başarısız olduğu ve örgütün bitme noktasına geldiği noktadan bakmakla yetinmeyip “darbe başarılı olsaydı” bakış açısıyla da tüm bu süreci değerlendirmek gerekir. Dahası örgüt darbeye kalkışmasaydı, örgütü nasıl bir son beklemekteydi sorusunun yanıtı da bu tahlil sırasında itinayla ele alınmalıdır.

Gerçekten de özellikle 2015 yılının haziran ayında, iktidarın tek başına hükümet kurabileceği bir oy oranına ulaşamaması karşısında yeniden umutlanan FETÖ, AK Parti'nin 1 Kasım 2015 seçimlerinde yeniden tek başına hükümeti kurması karşısında siyaset ve halk nezdinde mücadeleyi kazanma ihtimalleri olmadığını anlamış ve alternatif “çözüm” yollarına yönelmişlerdir. Dönemin Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar'ın darbe girişiminden üç gün sonra aktardığına göre, 2016

²² Bknz. Güneş, “FETÖ'cüler '15 Temmuz Tiyatroydu' Komplosunu Devreye Soktular” (17.07.2020) <https://www.gunes.com/gundem/fetoculer-15-temmuz-tiyatroydu-komplosunu-devreye-soktular-1086437> (Erişim Tarihi: 09.11.2024)

yılının ağustos ayında gerçekleşecek olan Yüksek Askerî Şura toplantısında örgütün silahlı kuvvetlerdeki hücrelerine büyük bir darbe vurma hazırlıkları yapılmaktadır (Uzun vd., 2017: 36). Akar'ın bu demeci, silahlı kuvvetlerde de tasfiye sürecine girildiğinin farkında olan FETÖ açısından bakıldığında, Şura gerçekleşmeden önce hamle yapmaktan başka çarelerinin kalmadığı şeklinde yorumlanmalıdır.

Nitekim, yurt çapında yürütülen soruşturmalar neticesinde sanıklardan elde edilen veriler de örgütün askeri kanadının tasfiyesi gündemde iken ivedilikle harekete geçilmesinin planlandığı ve bu planın 15 Temmuz günü tahakkuk ettirildiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Akıncı 4. Ana Jet Üssü'nde görev yapan pilot Teğmen M.M ifadesinde, FETÖ'nün askeri şuradan önce darbe yapma motivasyonunu şu şekilde açıklamıştır. “[Bir yarbayın bana aktardığına göre...] Bizim isim listemiz var, hepsi ellerinde, hepimiz bu listedeyiz, bazı generallerden alınmaya başlandı, sonra tek tek bize gelecek, bu işi bugün yapmamız gerekiyor, onlardan önce davranmamız gerekiyor” (Uzun vd., 2017: 44).

FETÖ'nün böyle bir kalkışmaya girişmesinin bir diğer önemli nedeni 17-25 Aralık sürecinde harekete geçirdikleri emniyet ve yargı içerisindeki unsurları yeniden harekete geçirme imkanından yoksun kalmalarıdır. 2016 yılında yüksek yargıda yapılan kapsamlı revizyon sayesinde Danıştay ve Yargıtay'daki daire sayıları neredeyse yarıya indirilmiş ve FETÖ ile irtibat ve iltisaklı yargı unsurları tasfiye edilmeye başlanmıştır.²³ Yargıdaki bu kapsamlı dönüşüm, örgütün legal görünümlü illegal operasyonlarını önleme amacı taşıdığından, örgütün hukuk eliyle sonuç alma ihtimali ortadan kaldırılmıştır.

Örgütün kamu kurumlarından tasfiye edilmeleri için başlatılan operasyonun silahlı kuvvetler düzeyinde sekteye uğradığına şahit olmaktayız. Örgütün hücre tipi yapılanma stratejisi ve askeri hücreleri tek kişiden oluşturma yöntemi, ordu içerisindeki unsurların tespitini de zorlaştırmıştır. Ayrıca FETÖ'nün mahrem yapı olarak değerlendirdiği TSK'da, diğer kurumlara nazaran çok daha kapsamlı ve titizlikle yürütülen bir örgütlenmeye gitmesi de tasfiye sürecini zorlaştırmıştır. Darbe girişiminin hemen akabinde TSK'daki 166 general ve amiralin, darbeye iştirak ettikleri yahut örgüt ile irtibat ve iltisaklı oldukları gerekçesiyle ihraç edilmiş olmaları, örgütün silahlı kuvvetlerdeki ürkütücü derecedeki hakimiyetini gözler önüne sermektedir (Uzun vd., 2017: 34). Ordudaki general ve amirallerin neredeyse yarısının FETÖ'cü oldukları gerekçesiyle ordu ile ilişkilerinin kesildiği dikkate alındığında, bu yapılanma şüphesiz bu işgal planını devreye sokmadan çok önce hukuksuz, usulsüz ve liyakatsiz atamalarla bu konuma ulaşmıştır.

Çatı iddianamesinde belirtildiği üzere, öncelikle kamu kurumlarının en kritik pozisyonu olan Personel Daire Başkanlığı'nı ele geçiren FETÖ, (i) generallikte rütbe bekleme süresini dört yıldan üç yıla indirerek örgüt mensubu olmayan rütbeli subayların yükselmelerini engellemiş, (ii) örgütün subay kadrosu ağırlıklı olarak 1988 yılı ve sonrası harp okulu mezunlarından müteşekkil

²³ T.C. Resmî Gazete, 6723 Sayılı Danıştay Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 23 Temmuz 2016, Sayı: 29779, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160723M2.pdf> (Erişim Tarihi: 09.11.2024)

olduğundan, subayların hizmet süreleri 28 yıla indirilerek örgüt mensubu olmayan subayların önleri kapatılmış, (iii) YAŞ'ta yapılacak terfilerde, ordu içerisindeki anketlerin dikkate alındığını bilen ve özellikle üst rütbeli subayların emir subaylığını ve özel kalem müdürlüğü pozisyonlarını ele geçiren örgüt mensupları, oy kullanacak olan amirlerini etkileyerek yapılan anketlerde örgüt mensubu subayların daha fazla oy olmalarını sağlamış, (iv) ve son olarak 2014 yılı şurasında teamüllere aykırı olarak birçok tuğgeneralin terfi almalarını sağlamışlardır (Uzun vd., 2017: 29). Hayatın olağan akışına aykırı olarak terfi ettirilen üst rütbeli subayların tamamının darbe girişimi sonrası ordu ile ilişkilerinin kesilmesi tesadüf değildir.

FETÖ, hayatın olağan akışına aykırı şekilde üyelerinin ikbal basamaklarını çok hızlı tırmanmalarını sağlamak ile yetinmemiş, kendisinden olmayanları da muhtelif sindirme, yıpratma ve yıldırma taktiğiyle bertaraf etmek için legal ve illegal tüm yollara başvurmakta beis görmemiştir. Harp okullarında bulunan ve FETÖ'nün kendisinden olmayanları tasfiye etmek için sıklıkla başvurduğu disiplin koşullarında (disko), fiziki ve manevi işkence sonucu eğitimi bırakmak zorunda kalanların sayısı oldukça fazladır (Yel, 2016). Çatı iddianamesinde bu durumun vahameti açıkça görülmektedir. Sadece 2007-2013 yılları arası harp okullarından ihraç edilen askeri öğrenci sayısı, tüm Cumhuriyet tarihi boyunca ordu ile ilişkisi kesilen öğrenci sayısından daha fazladır (Uzun vd., 2017: 28). Ancak netice itibarıyla, en güçlü kalenin halkın nefretini kazanmamak olduğu gerçeğini göz ardı eden örgüt, sabırla yürüttüğü bu “başarılı” işgal politikasına rağmen, ulaşmayı amaçladığı sonuca ulaşamamış ve büyük bir özgüvenle girmiş olduğu bu savaşı kaybetmiştir.

4. Sonuç

Mottosu “gerçekler zamanla anlaşılır” olan bir gazeteye, ismi “sızıntı” olan bir dergiye sahip olan örgütün gerçek yüzünün ortaya çıkması ve amacının tüm kamu kurumlarına *sızarak* devleti ele geçirmek olduğunun anlaşılabilmesi için gerçekten de *zamana* ihtiyaç vardı. Yasama, yürütme ve yargı erklerini uhdesinde bulunduran iktidara/devlete savaş açacak kadar pervasız ve yine açtığı bu savaşla hem iktidarın hem de devletin fabrika ayarlarını bozacak kadar da tahrip kabiliyeti yüksek bir örgüt hakkında yapılan çalışmaların, yalnızca Cumhuriyet Başsavcılıkları seviyesinde kalması ve akademik camianın bu konuya kayıtsız kalması oldukça şaşırtıcıdır. Bu çalışmanın amacı, FETÖ gibi oldukça bilinen bir örgüt üzerinden, Makyavelizm öğretisinin geleneksel yorumlarını tartışmaya açmak ve bu alandaki alternatif yaklaşımlara kapı aralamaktır.

17 Aralık 2013 tarihi itibarıyla Türkiye, artık eski Türkiye değildir. FETÖ, bu çatışmada büyük bir yara almış ve en azından Türkiye sınırları içerisinde büyük ölçüde deşifre olmuş, güç unsurlarının neredeyse tamamını kaybetmiştir. Ancak AK Parti de bu süreçte ciddi bir darbe almış ve bu yapı ile mücadele edebilmek için kuruluş ilkelerinden ödün vermek zorunda kalmıştır. Hukukun sınırlarını zorlamak pahasına, neredeyse tüm enerjisini ve sınırlı kaynaklarını bu yapılanma ile mücadeleye ayırmak durumunda kalan iktidar, bu süreçten yıpranmış bir şekilde çıkmıştır.

Fakat Türkiye Cumhuriyeti, bunlardan çok daha önemli iki kayıp yaşamıştır. Türk demokrasisi bu sürecin en büyük kaybedenidir. Askeri yargı vesayetinin hat safhada olduğu dönemlerde dahi

“sıfatlı demokrasi” (Collier ve Levitsky, 1996) kategorisinde yer alan demokrasimiz, ne yazık ki artık “yarışmacı otoriter rejim” (Levitsky ve Way, 2010) kategorisinde kendisine yer bulabilmektedir. Başka bir deyişle, sıfat artık demokrasiye değil otoriteryanizme eklenmektedir. Ancak 17-25 Aralık operasyonlarının olumlu yanları da yok değildir. Cumhuriyet tarihinin en güçlü hükümetini yıpratmayı ve hatta iktidarın fabrika ayarlarını bozmayı başaran bu grubun gizli ajandalarının deşifre olmamış olduğu bir senaryoda, Erdoğan sonrası bir dönemde, ülkenin daha büyük sorunlarla karşılaşması belki de kaçınılmaz olurdu. Bu nedenle yapılan bu savaşın, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ömrünü uzattığı ve bekasına hizmet ettiği düşüncesinin haklılık payı bulunmaktadır.

Bu sürecin bir diğer büyük kaybedeni ise dinin kendisidir. Onlarca yıl boyunca iyiliğin emredilmesi ve kötülüğün yasaklanması düsturunu benimseyerek dünyanın dört bir yanına “fetihler” düzenlediklerini iddia eden bir hareketin, nihayetinde kendi ülkesinde, kendi vatandaşlarını katledecek kadar gözünün dönmesi, sadece bu yapıya değil bu yapının temsil ettiğini iddia ettiği değerlere yönelik bir tepkiyi de beraberinde getirmiştir. Öte yandan, “dindar nesil” yetiştirme görevini üstlendiğini iddia eden bir iktidarın, bu yapılanma ile mücadeleye başladıktan sonra karşılaştığı yolsuzluk ve rüşvet iddiaları karşısında, kamuoyunu tatmin edici bir açıklama ortaya koyamaması ve belki de daha önemlisi, bu yapılanmanın sınav soruları hırsızlığı gibi birçok usulsüzlüğüne göz yumması, muhafazakâr ve mütedeyyin düşünce sistemine, daha basit bir ifadeyle doğrudan muhafazakâr grubun temsil ettiği değerlere zarar vermiştir.

Bunlardan bağımsız olmamakla birlikte, toplumun örgütlenme ve gönüllülük esasına dayalı faaliyetlerde yer alma geleneği de zarar görmüştür. Dernek ve vakıf üyelikleri ve bu kurumlara yapılan bağışların soruşturma ve kovuşturma konusu olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, toplumun "aşırı teyakkuz" haline geçerek, gönüllü faaliyetlerden uzaklaşma yönünde korumacı bir refleks geliştireceği öngörülebilir ve hatta kaçınılmaz bir sonuçtur.

Türk toplumu için dinin taşıdığı ehemmiyetin farkında olan ve bunu suistimal etmekte sakınca görmeyen Fethullahçı Terör Örgütü’nün, Machiavelli’nin kategorisinde "Ruhban Prensler" ve "Alçaklıkla Prenslığın Başına Geçenler" sınıflarına tekabül ettiği kanaatindeyiz. Darbe girişimi ile kan dökerek iktidara talip olan bir örgütün, Machiavelli’nin ifadesiyle zalimane, cinai ve alçaklıkla hükmetmeye cesaret edeceği kuşkusuzdur. Ayrıca, FETÖ’nün toplumun tarihsel travmalarını ve dini hassasiyetlerini suistimal ederek yönetme anlayışı, kazanımı en yüksek, riski ise en düşük olan “ruhban sınıfı prensliği” ile bire bir örtüşmektedir. Çünkü Machiavelli’nin de ifade ettiği gibi, "Bunlar, hiç savunmadıkları topraklara ve hiç yönetmedikleri tebaaya sahiptirler. Bunların devletleri, savunulmasalar da ellerinden alınmaz" (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: 83) Bu yönüyle, Fethullah Gülen de girmedikleri seçimlerin galibi, yönetmediği tebaa üzerinde söz sahibidir.

FETÖ, akıbetine rağmen birçok kişiye ve gruba ilham vermiştir. Ancak bu ilham, maalesef olumlu bir anlam taşımamaktadır. FETÖ ile mücadele için sarfedilen tüm enerji ve çabalar neticesinde yeterince ders çıkarılmadığı açıktır. FETÖ, Türkiye’de fiilen sona ermiş ve fikirleri büyük ölçüde zarar görmüş olsa da FETÖ’nün stratejileri ne yazık ki yaşamaya devam etmektedir. FETÖ’nün tasfiyesi, büyük bir boşluk yaratmış ve bu boşluk, eşyanın tabiatı gereği hızla doldurulmuştur.

FETÖ benzeri yöntemlerle güç kazanan, medya organları kuran ve müntesiplerini devlet kurumlarına yerleştiren yeni yapıların ortaya çıktığına tanıklık etmekteyiz. Bu nedenle, ikinci bir 15 Temmuz sürecini bu ülkenin kaldırıp kaldıramayacağına dair hesabın iyi yapılması gerekmektedir.

Machiavelli beş asırdır çok sert eleştirilerin hedefinde yer alan bir isimdir. Çoğu zaman ahlaki ve etik değerleri olmadığı ve sonuca ulaştıran her yolu mübah gördüğü gerekçesiyle yerden yere vurulmuştur. Ve tarihte çok az kişi meseleye, Machiavelli acaba bize farklı bir şey anlatıyor olabilir mi penceresinden bakabilmiştir. Rousseau da bu ender kişilerden biridir. Rousseau'ya göre Machiavelli, prenslere değil halka seslenmektedir. Amacı Prensler, “halkı böyle yönetin” demek değil, halka, “bakın sizi böyle yönetiyorlar” demektir:

“Krallara ders vermek bahanesiyle, halka nasıl yönetildiklerini öğreten bu Cumhuriyetçinin [Machiavelli'nin] amacı halkı zulmün boyunduruğundan kurtarmak için, kurnazca uyandırmaya çalışmaktır” (Machiavelli- Çev. Güvenç, 1994: Kitabın Arka Kapağından Alıntılanmıştır).

Bu çalışmada, Machiavelli'nin yaşamı ve düşüncelerinden yola çıkarak Rousseau'nun haklılık olasılığını güçlendiren çeşitli kesitlere yer verdik. Machiavelli'nin darbe girişiminde bulunmasına ve ülkeyi terk etme fırsatı olmasına rağmen, eylemlerinin sonuçlarına katlanarak ağır işkencelere maruz kaldığından bahsettik. Ayrıca, serbest bırakıldıktan sonra yazdığı mektubunda darbeye katıldığını itiraf ettiğini ve hatalarının bedelini üstlenmekten kaçınmadığını belirttik. Bunun yanı sıra, kendisine iyilik yapan hükümdarı, bu hükümdar iktidardan düştükten ve hapsedildikten sonra ve Cumhuriyetçilerle arasının açılma riskine rağmen, ahde vefa göstererek kurtarmaya çalıştığını ifade ettik. Bu girişimlerin, Cumhuriyetçi yönetimin bile tepkisini çektiğini, bu yüzden yeni rejim tarafından kendisine güven duyulmadığını ve bu nedenle talip olduğu görevlerin kendisine verilmediğini aktardık.

Machiavelli'nin yaşamıyla beraber fikirlerine de değinerek, sonuca götüren her yolun mübah olmadığını, aksine "kötünün iyisi" olan yolun daha mübah sayılması gerektiği görüşünü ortaya koyduk. Prensleri değerlendirirken, merhametli olanların zalimlerden üstün tutulması gerektiğine dair düşüncesine yer verdik. Alçaklıkla prensliği ele geçirip tebaasını kana bulayan, dostlarına sırt çeviren prenslerin, başarılı dahi olsalar, onların bu özelliklerinin “meziyet” sayılmayacağı yönündeki duruşunu vurguladık. Sonuç olarak, bu çalışmamızda Machiavelli'nin az bilinen özellikleri ışığında Fethullahçı Terör Örgütü'nü değerlendirdiğimizde, “FETÖ'nün Makyavelist bir örgüt olduğunu iddia ederek Machiavelli'ye haksızlık ediyor olabilir miyiz?” sorusunun, hem sorulmaya hem de yanıtı aranmaya değer bir mesele olduğu düşüncesini ortaya atarak, geleneksel Makyavelizm öğretisi dışına çıkmayan ve herhangi bir delil ortaya koymaksızın FETÖ'yü Makyavelist bir örgüt olarak kabul edenleri, bu konuda yeniden düşünmeye davet etmeyi amaçladık.

Machiavelli gerçekten “Makyavelist” miydi? Bu soru, Karl Marx'ın ne kadar Marksist olduğu ya da Mustafa Kemal'in Kemalist olup olmadığı sorularına verilecek cevaplardan çok farklı değildir. Aslında bu öğretilerin hiçbirisi, adını aldıkları figürler tarafından ortaya konulmuş ideolojiler değildir. Onları anlamaya çalışırken, kendi ideolojilerimiz, bilgi birikimimiz, görgümüz ve

nihayetinde insan oluşumuz, bu figürlere yüklediğimiz anlamları ve onları ne şekilde yorumladığımızı doğrudan şekillendirmektedir. Bu durum, Cemil Meriç'in ifadesiyle, 'izmler'in bize giydirilen birer deli gömleği olduğunu düşündürmektedir. Machiavelli'nin kendisinin “Makyavelist” olup olmadığı konusunda dahi kesin bir yargıya varmak bu kadar zorken, Fethullah Gülen'in “Makyavelist” olup olmadığı sorusuna doğru bir cevap aramak neredeyse imkânsız bir çabadır. Ancak bu çalışmanın neticesinde şu sonuca varılabilir: Fethullah Gülen, Niccolò Machiavelli'nin sert ve acımasız yönlerini benimsemede oldukça mahirken, onun insanlığa dair daha yumuşak ve hümanist yanlarından pek nasibini almamış gibi bir portre çizmektedir.

Kaynakça

Akçatepe C, “Necip Hablemitoğlu Suikastinde FETÖ İtirafı! Sözde Emniyet İmamı 'Köstebek'i İşaret Etti” (30.10.2024) <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/necip-hablemitoglu-suikastinde-feto-itirafi-sozde-emniyet-imami-kostebeki-isaret-etti-1071478?s=1> (Erişim Tarihi: 07.11.2024)

Aksu, İ.E. (2024) “The Populist Potential of the US and Its Fragile Grip on the International System”, *E-International Relations*, <https://www.e-ir.info/2024/08/01/the-populist-potential-of-the-us-and-its-fragile-grip-on-maintaining-a-stable-cooperative-international-system/> (Erişim Tarihi: 23.01.2025)

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, *Çatı iddianame*, 2016, Esas No:2016/24769.

Arslan, H. (2017), “Rüya Metaforu Üzerinden Din İstismarı: FETÖ Örneği”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 22(87), 33-47.

Avcı, H. (2010), *Haliç'te Yaşayan Simonlar: Dün Devlet Bugün Cemaat*, Angora Kitapları.

Collier, D. and S. Levitsky, (1996), “Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research,” *World Politics*, 49, no. 3.

Çolak, M. O. vd. (2016). *Antikomünist Propaganda: Büyük Doğu Mecmuası Örneği*. V. Işık, A. Köroğlu & Y. E. Sezgin (Ed.), *1960-1980 Arası İslamcı Dergiler: Toparlanma ve Çeşitlenme* (ss. 207–232). Nobel Akademik Yayıncılık.

Demirkaya, N. “28 Şubat Darbecileri ve Fethullah Gülen İşbirliği Yaptı mı?”, (16.11.2020), <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2016/12/22/28-subat-darbecileri-ve-fethullah-gulen-isbirligi-yapti-mi> (Erişim Tarihi: 27.10.2024)

Erkin, A. “İşte Nurettin Veren'in Kaybolan İfadesi”, (26.10.2018), *Sözcü*, <https://www.sozcu.com.tr/iste-nurettin-verenin-kaybolan-ifadesi-wp2702455> (Erişim Tarihi: 01.11.2024)

Gülen, F. “Son Karakol”, Sızıntı, Ekim 1980, Cilt 2, Sayı 21, <https://fgulen.com/tr/eserleri/dergi-yazilari/sizinti-yazilari/Son-karakol> (Erişim Tarihi: 30.10.2024)

Gümüş, K. (2020) “17-25 Aralık’ın 7. Yılında FETÖ: Takiye, Kumpas ve Tasfiye” *Kriter*, Yıl:5 Sayı:52. <https://kriterdergi.com/siyaset/17-25-aralikin-7-yilinda-fetonun-yol-haritasi-takiye-kumpas-tasfiye> (23.12.2020)

Güneş, “FETÖ'cüler '15 Temmuz Tiyatrodu' Komplosunu Devreye Sektular” (17.07.2020) <https://www.gunes.com/gundem/fetoculer-15-temmuz-tiyatrodu-komplosunu-devreye-sektular-1086437> (Erişim Tarihi: 09.11.2024)

Haber Takvimi, “Bakan Soylu FETÖ'den Kaç Mülki Amirin İhrac Edildiğini Açıkladı”, (24.09.2020) <https://habertakvimi.com/video/5503139/bakan-soylu-fetoden-kac-mulki-amirin-ihrac-edildigini-acikladi> (Erişim Tarihi: 13.10.2024)

Hablemitoğlu, N. (2015). *Köstebek*, İstanbul: Pozitif Yayınları, 11. Baskı

Habertürk, “Fethullah Gülen'in referandum yorumu: Mezardakileri kaldırıp 'Evet' oyu kullanmak lazım”, (01.08.2010), <https://www.haberturk.com/polemik/haber/537886-fethullah-gulenin-referandum-yorumu> (Erişim Tarihi: 09.11.2024)

Karasoy, H.A. (2024), *İstihbarat ve Güvenlik Sözlüğü*, Atlas Akademi, 2. Basım.

Kesgin, A. (2015) “Machiavelli ve Makyevelizm”, 5(1), *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 105-139

Kındıra, Z. (2001) *Fethullah'ın Cipları*, Su Yayınları.

Kriter, (2020) “17-25 Aralık’ın 7. Yılında FETÖ: Takiye, Kumpas ve Tasfiye”, Yıl:5 Sayı:52

KulisHaber, “FETÖ'nün kitapları çöpten çıktı!”, (10.08.2016), <https://www.kulishaber.com.tr/fetonun-kitaplari-copten-cikti/17658/> (Erişim Tarihi:27.10.2024)

Kuru, A.T. (2007), “Passive and Assertive Secularism: Historical Conditions, Ideological Struggles, and State Policies toward Religion”, Cambridge University Press 59(4), 568-594.

Kutlular, M. “Fethullah’ı Kullanıp Attılar” 26.06.1999 Milliyet, <https://www.saidnursi.de/fethullah-guleni-kullanip-attilar/> (Erişim Tarihi: 07.11.2024)

Levitsky, S. and Lucan A. Way (2010), *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*, Cambridge: Cambridge University Press.

Machiavelli, N (1994). *Prens*, Çev. Nazım Güvenç. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Mardin, Ş. (1973). “Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?”, *Daedalus* 102(1): 169–190.

- Meriç, C. (2002) *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Önsel, M. (2023) *Ağacın Kurdu: Fethullah'ın Askerleri*, Kırmızı Kedi Yayınları.
- Pehlivan, B. ve B. Terkoğlu (2019), *Metastaz*, Kırmızı Kedi Yayınları.
- Rousseau, J.J. (1920), *The Social Contract & Discourses*, Translated by George Douglas Howard Cole.
- SuperHaber, “Yasin Aktay SuperHaber'e konuştu: Dünyanın Erdoğan'ın liderliğine ihtiyacı var!” (08.11.2018) <https://www.superhaber.com/yasin-aktay-superhabere-konustu-dunyanin-erdoganin-liderligine-ihtiyaci-var-haber-148491> (Erisim Tarihi: 12.10.2024)
- Şık A, (2017), *İmamın Ordusu*, Kırmızı Kedi Yayınları.
- Taraf, (2013), “Gülen'i Bitirme Kararı 2004'te MGK'de Alındı”, (28.11.2013)
- TBMM, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi”, Dönem: 26 Cilt: 15 Yasama Yılı: 1, 78'inci Birleşim 22 Nisan 2016 Cuma, s. 1053.
- Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, “4.000 Fetö'cü Hakim Savcı İhraç Edildi”, (06.04.2018) <https://basin.adalet.gov.tr/amp/4-bin-fetocu-hakim-savci-ihrac-edildi> (Erişim Tarihi: 21.10.2024)
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Daire Başkanlığı, “Sorularla Terörizm ve Terör Örgütleri” Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi <http://icguvenlikyayinlari.gov.tr/kurumlar/icguvenlikyayinlari.gov.tr/PDF/terorizimle-mucadele/2022/50-Soruda-FETO-Metin.pdf> (2022)
- Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete, 6723 Sayılı Danıştay Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 23 Temmuz 2016, Sayı: 29779, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160723M2.pdf> (Erişim Tarihi: 09.11.2024)
- Uzer, U. (2013) “Turkish-Israeli Relations: Their Rise and Fall,” 20 (1) *Middle East Policy* pp. 97-110.
- Uzun, C. D, M. H. Akgün, ve H. Yücel (2017), “İddianamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Fetö”, *SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*.
- Volkan, V. (2001). “Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large-Group Identity”, 34(1), *Group Analysis*, pp.79-97.
- Yel, Ş. “FETÖ Mensubu Komutanların Baskılarını Anlattılar”, *Anadolu Ajansı*, (11.08.2016), <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/feto-mensubu-komutanlarin-baskilarini-anlattilar/626638> (Erişim Tarihi: 02.11.2024)

Zaman, “Eğitime Büyük Darbe” (14 Kasım 2013) (Gazetenin kapatılması nedeniyle WEB uzantısına ulaşmak mümkün olmadı.)

ZamanAvustralya, “AKP Rejiminin Bitmeyen ve Bitmeyecek Kabusu: 17 Aralık, Rüşvet ve Yolsuzluk Operasyonu” (17.12.2022), <https://zamanaustralia.com/2022/12/akp-rejiminin-bitmeyen-ve-bitmeyecek-kabusu-17-aralik-rusvet-ve-yolsuzluk-operasyonu/> (Erişim Tarihi: 04.11.2024)